

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ
КАФЕДРА АНГЛІЙСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ**

**Кваліфікаційна робота
магістра**

**на тему ЛЕКСИЧНІ ТА ФРАЗЕОЛОГІЧНІ ОДИНИЦІ
ЙОРКШИРСЬКОГО ДІАЛЕКТУ ХІХ ТА ХХІ СТОЛІТЬ:
ЛІНГВО-СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ АСПЕКТ**

Виконала: студентка 2 курсу,
групи 8.0359 а-з
спеціальності 035 Філологія
спеціалізації 035.041 Германські мови та
літератури (переклад включно),
перша – англійська
освітньо-професійної програми Мова і
література (англійська)
Руденко Ольга Максимівна

Керівник к.ф.н., доц. Лужаниця О. І.

Рецензент д.ф.н., проф. Козлова Т. О.

Запоріжжя – 2020

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет іноземної філології

Кафедра англійської філології

Освітній рівень магістр

Спеціальність 035 Філологія

Спеціалізація 035.041 Германські мови та літератури (переклад включно)

Освітньо-професійна програма Мова і література (англійська)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

англійської філології

« ____ » _____ 2020 року

ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ МАГІСТРА
РУДЕНКО ОЛЬЗИ МАКСИМІВНИ

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема кваліфікаційної роботи магістра (проекту) «Лексичні та фразеологічні одиниці йоркширського діалекту ХІХ та ХХІ століть: лінгво-соціокультурний аспект»

Керівник кваліфікаційної роботи (проекту) Лужаниця Олена Іванівна, к.ф.н., доцент

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом ЗНУ від «04» травня 2020 року № 511-с

2. Строк подання студентом кваліфікаційної роботи (проекту) _____
01 грудня 2020 р.

3. Вихідні дані до кваліфікаційної роботи (проекту) ключові положення лінгвосоціокультурологічних досліджень (В. фон Гумбольдт, Е. Сепір, Л. Вейсгербер, П. Традгіл та ін.), словники йоркширського діалекту

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити):

1) розглянути стан досліджуваної проблеми на сучасному етапі та узагальнити понятійну базу дослідження; 2) простежити взаємозв'язок йоркширського діалекту з культурою регіону; 3) виявити особливості регіональної ідентичності діалектоносіїв яка вербалізована лексичними одиницями йоркширського діалекту та його трансформацію у ХІХ – ХХІ ст.

5. Консультанти розділів кваліфікаційної роботи (проекту)

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Вступ	Лужаниця О. І., к.ф.н., доц	04.05.2020	04.05.2020
Розділ 1	Лужаниця О. І., к.ф.н., доц.	15.06.2020	15.06.2020
Розділ 2	Лужаниця О. І., к.ф.н., доц.	05.10.2020	05.10.2020
Висновки	Лужаниця О. І., к.ф.н., доц.	09.11.2020	09.11.2020

6. Дата видачі завдання 04.05.2020 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи магістра	Строк виконання етапів роботи (проекту)	Примітка
1.	Пошук наукових джерел з теми дослідження, їх аналіз	травень 2020	виконано
2.	Добір фактичного матеріалу	травень 2020	виконано
3.	Написання вступу	травень 2020	виконано
4.	Написання теоретичного розділу	червень 2020	виконано
5.	Написання практичного розділу	жовтень 2020	виконано
6.	Формулювання висновків	листопад 2020	виконано
7.	Проходження нормоконтролю	грудень 2020	виконано
8.	Одержання відгуку та рецензії	грудень 2020	виконано
9.	Захист	грудень 2020	виконано

Автор роботи несе персональну відповідальність за відсутність в роботі несанкціонованих текстових запозичень (академічного плагіату)

Магістрант

_____ (підпис)

О. М. Руденко

(ініціали та прізвище)

Керівник роботи

_____ (підпис)

О. І. Лужаниця

(ініціали та прізвище)

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер

_____ (підпис)

В. А. Бережний

(ініціали та прізвище)

РЕФЕРАТ

Дипломна робота – 64 стор., 81 джерело.

Об'єкт дослідження: особливості соціокультурної ідентичності діалектоносіїв графства Йоркшир у XIX та XXI ст.

Мета роботи: виявлення трансформації соціокультурної особливості регіональної ідентичності мешканців графства Йоркшир.

Теоретико-методологічні засади: ключові положення лінгвосоціокультурологічних досліджень (В. фон Гумбольдт, Е. Сепір, Л. Вейсгербер, П. Традгіл та ін.).

Отримані результати: специфіка сучасних діалектних систем відрізняється синергетичним співіснуванням двох складових: стійкістю та консерватизмом системи та гнучкістю й відкритістю у відношенні запозичень та інновацій. Сучасні діалекти актуалізують соціорегіональну ідентичність та вербалізують вузько соціорегіональні реалії, відображають регіональну ідентичність мешканців певних територій. Створений корпус культурно-значимих лексичних одиниць йоркширського діалекту показує, що регіональна ідентичність діалектоносіїв, яка вербалізована лексичними одиницями йоркширського діалекту змінилася з XIX до XXI століття. Її сутність відображає зміни у соціо-економічному житті регіону, та країни у цілому. Незважаючи на те, що діалектна лексика графства Йоркшир зазнала скорочення та суттєвих змін з XIX до XXI століття, вона не втратила регіональної культурологічної значущості, оновилася та продовжує розвиватися синергетично упорядковуючись з літературною мовою.

Ключові слова: лінгвосоціокультурологія, діалект, регіональна ідентичність, йоркширський діалект, мовна ситуація

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1 МОВА У КОНТЕКСТІ ЛІНГВОСОЦІОКУЛЬТУРНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ	7
1.1 Взаємозв'язок мови, діалектів та культури.....	9
1.2 Діалект як відображення соціокультурних особливостей.....	13
1.2.1 Сутність поняття діалект та його типологізація на території Англії	17
1.2.2 Йоркширський діалект у контексті розвитку діалектної ситуації Англії.....	23
1.3 Лексика та фразеологізми у аспекті лінгвосоціокультурології.....	32
РОЗДІЛ 2 ОСОБЛИВОСТІ РЕГІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ДІАЛЕКТОНОСІВ ВЕРБАЛІЗОВАНІ ЛЕКСИЧНИМИ ОДИНИЦЯМИ ЙОРКШИРСЬКОГО ДІАЛЕКТУ	38
2.1 Побутова лексика діалекту графства Йоркшир.....	39
2.2 Спеціальна та професійна лексика діалекту графства Йоркшир....	47
2.3 Тематична група «Сільське господарство»	51
2.4 Тематична група «Явища природи»	54
2.5 Тематична група «Природа: Флора та Фауна».....	55
2.6 Порівняльний аналіз культурно-обумовленої лексики йоркширського діалекту в ХІХ та ХХІ століттях.....	59
ВИСНОВКИ	64
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	68

ВСТУП

У сучасних лінгвістичних дослідженнях спостерігається стрімке зростання інтересу до регіональних варіантів мов як до джерел лінгвокультурологічної інформації [Алефиренко 2010; Головнева 2013; Живіцька 2010; Котенко 2016; Лужаница 2011; Borchers 2011], яка відображає мовну картину світу мовців та ідентифікує їх у культурному глобальному просторі. Діалекти, їх лексика, вербалізують локальні особливості соціокультурного розвитку регіонів, та є важливими у самоідентифікації регіонів у межах нації.

Діалекти є та завжди були об'єктом лінгвістичних досліджень, проблематика яких прогресує від генези діалектів як об'єктів контактних ситуацій [Белякова 2005; Vaugh 1963; Лужаница 2011; Карлова 2017], особливості їх мовних рівнів [Leith 1996; Borchers 2011; Milroy 1985; Trudgill 1990] та своєрідності мовного складу [Паморозская 1990; Матезиус 1987; Котенко 2016; Бадмаев 2002; Лужаница 2011; Trudgill 1979; Маккаї 1972] до формування нових діалектних форм та аспектів їх співіснування з іншими варіантами мови [Жовніренко 2013; Trudgill 1994; Ярцева 1985; Бруннер 1955; Маковский 1982; Лужаница 2011; Головнева 2013; Нагорна 2011].

Незважаючи на великий обсяг робіт у цій галузі, деякі аспекти діалектології до сих пір залишаються відкритими. Зокрема, відсутні комплексні порівняльно-зіставні культурологічні дослідження англійських діалектів на стику культур та у темпоральному вимірі. Таким чином, у прикладному аспекті актуальним у XXI столітті стають спостереження над соціо-регіонально обумовленими варіантами мов, до яких, безпосередньо, належить діалект, бо його лексика вербалізує та дозволяє визначити ключові та базові поняття самоідентифікації діалектоносіїв.

Об'єктом дослідження є особливості соціокультурної ідентичності діалектоносіїв графства Йоркшир у XIX та XXI ст.

Предметом дослідження є лексичні та фразеологічні одиниці діалекту графства Йоркшир.

Метою дослідження є виявлення трансформації соціокультурної особливості регіональної ідентичності мешканців графства Йоркшир.

Досягнення мети передбачає вирішення таких **завдань**:

- 1) розглянути стан досліджуваної проблеми на сучасному етапі та узагальнити понятійну базу дослідження;
- 2) простежити взаємозв'язок йоркширського діалекту з культурою регіону;
- 3) виявити особливості регіональної ідентичності діалектоносіїв яка вербалізована лексичними одиницями йоркширського діалекту та його трансформацію у XIX – XXI ст.

Матеріалом дослідження слугували вибірки лексичних та фразеологічних одиниць зі словників: «Словник йоркширських слів та фраз» Робінсона Ф. К. (XIX ст.) [Robinson 1855] та «Йоркширський діалект» Маскілл Л. (XXI ст.) [Maskill 2013].

Методи дослідження. Для розв'язання поставлених завдань у роботі використано сукупність кількох методів: метод узагальнення й опису теоретичної бази та фактичного матеріалу, суцільної вибірки із наявного матеріалу, компонентного аналізу словникових дефініцій, порівняння.

Наукова новизна полягає у створенні корпусу регіонально вагомих культуронімів лексичних та фразеологічних одиниць діалекту графства Йоркшир, а також в тому, що дослідження є першою спробою культурологічного аналізу подібного роду.

Практична значущість дослідження полягає у тому, що результати дослідження можуть бути використанні під час подальших наукових розробок з питань діалектології та лінгвокультурології, при написанні курсових та дипломних робіт, а також у курсах лексикології, історії англійської мови, у

спецкурсах з регіональної варіативності, етнології, історичної діалектології та загального та порівняльного мовознавства.

Робота пройшла **апробацію** на XII Міжвишівській студентській науково-практичній конференції «Різдвяні студентські наукові читання» у місті Запоріжжі 04 грудня 2020 року, з теми «Трансформація соціокультурної ідентичності мешканців графства Йоркшир у XIX та XXI ст. (на матеріалі побутової лексики йоркширського діалекту)».

Структура роботи: дослідження складається зі вступу, двох розділів, висновків та списку використаних джерел.

У вступі подано загальні відомості про дану наукову працю, починаючи від умотивування теми, мети, завдань, актуальності дослідження, визначення об'єкту, предмету та структурування роботи.

У першому розділі подаються загальні відомості про взаємозв'язок мови, діалекту та культури; особлива увага приділяється питанню функціонування Йоркширського діалекту у контексті розвитку мовної ситуації Англії.

Другий розділ містить власний аналіз лексичних та фразеологічних одиниць.

У висновках подано узагальнені результати проведеної роботи.

Загальна кількість сторінок 64, кількість використаних джерел 81.

РОЗДІЛ 1

МОВА У КОНТЕКСТІ ЛІНГВОСОЦІОКУЛЬТУРНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Протягом досить тривалого часу лінгвісти, історики, культурологи та філософи розглядали особливості співвідношення понять «мова» та «культура». Насамперед, це питання набувало центральної проблематики у працях В. Гумбольдта, О. Потебні [Гумбольдт 1984, Потебня 1993]. Однак і сьогодні етнокультурологічні дослідження залишаються актуальними, адже мова та суспільство постійно знаходиться в стані зміни, крім того, багатоаспектність проблеми зумовлює її комплексність та неоднозначність [Потебня 1993], що призводить до появи різних підходів та тлумачень ключових понять даної парадигми.

У сучасному глобальному світі не піддається сумніву той факт, що мова виникає та розвивається у суспільстві. Це доведено працями низки лінгвістів як сучасних, так і минулих століть. Крім того, мова – це явище соціальне [БСЭ 1972], засіб самовизначення нації, культури та людини. Вона є інструментом самовизначення нації та вербалізує її культуру та ідентичність. Існування людини у певній національній культурі нерозривно пов'язане з мовною системою. Саме тому з початку виникнення науки про мову лінгвістів цікавить тема взаємозв'язку мови та соціуму.

За результатом попередніх досліджень, мова – це засіб накопичення, зберігання та передачі знань. Унаслідок цього суспільство та усі зміни, які проходять у ньому тим або іншим чином впливають на різні рівні розвитку мови так само, як і мова впливає на суспільство. Літературно унормована форма будь-якої мови напряму впливає на культурний рівень носіїв тієї чи іншої мови, призводить до поступового розмиття діалектних форм. У свою чергу, поява нових слів, словосполучень, понять та значень слів допомагають носіям мови краще усвідомити те, що їх оточує та точніше передавати свої

думки. Це було причиною того, що проблеми зв'язку соціуму та мови привертали увагу багатьох фахівців у галузі лінгвістики [Азарова 2007].

Зв'язок мови і суспільства не одразу став предметом спеціального наукового дослідження. Теорія про співвідношення мовних і соціальних чинників ґрунтується на праці представників соціологічного напрямку французького мовознавства, особливо А. Мейє. Істотну роль у цьому плані відіграли дослідження американських етнолінгвістів, які розвивали ідеї Ф. Боаса і Е. Сепіра про зв'язок мовних і соціокультурних систем; праці представників Празької лінгвістичної школи В. Матезіуса, Б. Гавранка, Й. Вахка, які довели зв'язок мови із соціальними процесами і соціальну роль літературної мови [Матезиус 1987]; дослідження німецьких учених Лейпцизької лінгвістичної школи Т. Фрінгса, які обґрунтували соціально-історичний підхід до мови і необхідність включення соціального аспекту в діалектологію, а також праці японської школи «мовного існування» з проблем мовної ситуації. Схожі погляди знаходимо в праці Поля Лафарга «Мова і революція» (1894), у якій доведено, що відмінність соціальних різновидів мови є наслідком суспільних суперечностей епохи французької буржуазної революції [Лафарг 1930]. У Росії проблема взаємодії мови і суспільства була предметом дослідження О. О. Шахматова, І. О. Бодуена де Куртене, М. Я. Марра, В. М. Жирмунського, Л. П. Якубинського, Є. Д. Поливанова та ін. Певний внесок у вивчення цього питання зробили українські вчені О. С. Мельничук, В. М. Русанівський, Ю. О. Жлуктенко та ін. У 60-х роках ХХ ст. до питання зв'язку мови і суспільства повертаються американські мовознавці В. Лабов, Д. Хаймс, присвятивши свої дослідження вивченню мовної ситуації в багатомовних країнах. Так сформувалася соціолінгвістика – наука, яка вивчає проблеми, пов'язані із соціальною природою мови, її суспільними функціями, механізмом впливу соціальних чинників на мову і роллю мови в житті суспільства. Увесь комплекс соціолінгвістичних проблем у загальному вигляді можна звести до таких питань:

- 1) як соціальний чинник впливає на функціонування мов;

- 2) як він відображається в мовній структурі;
- 3) як мови взаємодіють [Антошкіна 2007].

Едуард Сепір, американський мовознавець і етнолог, ще на початку 20 ст. передбачав, що лінгвісти будуть змушені, – чим далі, тим більше, – цікавитися антропологічними та соціологічними факторами, які втручаються до сфери мови, адже як усвідомлювані, так і неусвідомлювані семіотичні системи впливають на людей [Сепір 1993]. І це заслуговує на увагу як фахівців у галузі мовознавства, так і фахівців у галузі соціології, філософії, психології, державного управління, етнології та ін.

1.1 Взаємозв'язок мови, діалектів та культури

Як вже зазначалося на початку роботи, і сьогодні питання взаємозв'язку мови та культури залишається відкритим, адже будь-який спосіб його вирішення не зможе бути повністю вичерпаним – багатоаспектність цієї проблеми зумовлює її комплексність та неоднозначність.

Деякі з сучасних мовознавців наголошують, що мова та культура не співпадають за змістом та функціями. Ця точка зору пов'язана з розумінням культури як досягнення людства. Мова не є результатом свідомої діяльності людства, тому, зазначають деякі вчені, мова не може бути компонентом культури [Гумбольдт 1984].

Існує ціла низка визначень понять «мова» й «культура». Терміном «культура» позначають спосіб життя, звичаї, вірування певної групи людей у певний період. Культура охоплює спосіб життя членів співтовариства, настільки, наскільки воно цього потребує [Юнацька 2011]. Мова є своєрідним дзеркалом культури, в якому відбиваються не тільки реальний світ, оточення людини, не лише реальні умови її життя, але й суспільна самосвідомість народу, його менталітет, національний характер, спосіб життя, традиції,

звичаї, мораль, система цінностей, світовідчування, світосприйняття. Мова зберігає культурні цінності в лексиці, граматичній системі, фразеології, у прислів'ях, приказках, фольклорі, художній та науковій літературі, у письмовій та усній формах мовлення. Мова не просто слугує засобом найменування того, що існує в культурі, не лише відбиває та формує її, але й сама розвивається в культурі [Малюга 2020].

Більш коректним, є визначення культури як сукупності результатів життєдіяльності людини, а не сукупності її досягнень. Тим більше, не слід наголошувати, що всі аспекти цієї діяльності мають бути обов'язково свідомими. Також слід погодитися з тлумаченням культури як особливого типу знання, що відбиває відомості про рефлексивне самопізнання людини в процесі її життєвої практики [Данильян 2012].

З одного боку, культура є втіленням національного менталітету народу. Згідно з певними проявами культури можна впізнати національну належність особистості, що виховувалася в тому, чи іншому національному середовищі.

В. Маслова стверджує, що взаємодію мови і культури необхідно досліджувати надзвичайно обережно, пам'ятаючи, що це різні семіотичні системи. Проте, вона виділяє такі їх спільні риси:

1. Культура, як і мова, – це форма свідомості, що відображає світогляд людини.
2. Культура і мова існують у діалозі між собою.
3. Суб'єкт культури і мови – це завжди індивід або соціум, особистість або суспільство.
4. Нормативність – спільна для мови і культури риса.
5. Історизм – одна з істотних властивостей культури і мови.
6. Для мови і культури характерна антиномія «динаміка-статика» [Маслова 2011].

Взаємовплив мови й культури є комплексним і має розглядатися з різних позицій. Культура як сукупність результатів життєдіяльності людини, відбиває відомості про рефлексивне самопізнання людини в процесі її

життєвої практики, є втіленням національного менталітету народу. У процесі всіх її контактів у людини виникає картина світу як глобальний образ останнього.

Мова є важливим способом формування та існування знань людини про світ. Відображаючи у процесі діяльності об'єктивний світ, людина фіксує у слові результати пізнання. Сукупність цих знань, закріплених у мовній формі, є тим, що в різних концепціях називається то як «мовний проміжний світ», то як «мовна репрезентація світу», то як «мовна модель світу», то як «мовна картина світу» [Осипов 1999].

Поняття картини світу будується на вивченні уявлень людини про світ. Якщо світ – це людина й середовище в їх взаємодії, то картина світу – результат переробки інформації про середовище й людину. Отже, представники когнітивної лінгвістики справедливо стверджують, що наша концептуальна система відображена у вигляді мовної картини досвіду й безпосередньо пов'язана з ним [Живіцька 2010]. Оскільки пізнання світу людиною не відбувається без помилок, її концептуальна картина світу постійно змінюється, тоді як мовна картина світу ще довгий час зберігає сліди цих помилок.

Мовна картина світу формує тип ставлення людини до світу, вона задає норми поведінки людини у світі. Кожна природна мова відображає певний спосіб сприйняття й концептуалізації світу. Виражені в ній значення складаються в єдину систему поглядів, своєрідну колективну філософію, яка нав'язується як обов'язкова всім носіям мови [Сепир 1993].

У лінгвістичних дослідженнях виділяються різні способи репрезентації картини світу. Значну увагу дослідженню картини світу приділяють у своїх роботах такі вітчизняні вчені, як І. О. Голубовська, С. А. Жаботинська, В. М. Манакін, О. А. Радченко. Серед зарубіжних науковців свою увагу цій проблемі присвятили Т. В. Булигіна, А. Вежбицька, Лангаскер, Х. Шродер, Л. Вейсгербер.

Підвидом мовної картини світу є діалектна картина світу. Більш дослідженою в цьому відношенні є етнографічна лексика. Аналізуючи праці останніх років звертаємо увагу на те, що вони присвячені вивченню фрагментів діалектної мовної картини світу на основі аналізу окремих концептів [Кузько 2011].

Діалектна картина світу відрізняється від загальномовної тим, що вона більш близька до природи, побуту, сільської праці. Діалектній картині світу властиві особливі соціолінгвістичні характеристики та системні параметри, вона проявляється, головним чином, в усній мовленнєвій діяльності у певних сферах комунікації [Приходько 1975].

Діалектна картина світу відображає як універсальне світорозуміння, так і унікальні елементи світобачення, засновані на характері цінностей і на специфіці образів, покладених в основу тієї чи іншої мовної одиниці. Світ єдиний для всіх народів, але досвід його пізнання різний. Цей досвід і відображений в діалектному слові, що допомагає зрозуміти які саме види ідентичності реалізуються через діалект.

Основою мовної картини світу можна вважати логічну категорію, що поєднується з діалектною картиною світу, не покриваючи одна одну, вона відбивається безпосередньо в діалектних одиницях.

Слід зазначити, що діалекти, як репрезентанти певної картини світу, взаємодіють з різними сторонами життя суспільства. Тому діалекти необхідно вивчати разом з менталітетом, культурою, історією, філософією, психологією, релігією, звичаями, побутом, етнографією соціуму.

Отже, діалектна картина світу інтерпретується нами як вербалізована інтерпретація носіями діалекту навколишньої дійсності і самих себе.

Виходячи з цієї інформації можна прослідкувати взаємозв'язок діалекту та культури. Так як діалектна картина світу відображається у історії, релігії, звичаях, побуті певного суспільства, то і сам діалект знаходить своє відображення у цих категоріях.

1.2 Діалект як відображення соціокультурних особливостей

Дослідження діалектів не залишиються по за увагою лінгвістиці на протязі багатьох століть. В останні роки зросла зацікавленність учених до проблем розвитку та функціонування народних варіантів етномови, що значною мірою зумовлена усвідомленням їх значення як носіїв своєї мовної картини світу [Брысина 2003].

Лінгвістичні особливості діалектних систем на різних етапах розвитку відображають соціокультурну специфіку регіонів, що дозволяє простежити зміну культурних цінностей способу життя діалектоносіїв на різних етапах розвитку суспільства. Крім того важливими є ставлення до діалектів і діалектоносіїв людьми, які не належали до даного соціотериторіальної спільноти, тобто стереотипи сформовані по відношенню до діалектів «чужими» і їх трансформація.

Історично прихильність до вживання діалекту була символом соціальної нерівності і культурної відсталості – діалекти використовували, як правило, представники робочого класу. Північні діалекти історично безпосередньо асоціюються з робітничим класом і робочою культурою. Діалекти часто мали не письмову форму (але проводилися спроби створення словників північних діалектів) і історично були засобом комунікації менш освіченого населення.

Л. Маглстон пише про те, що нормативна англійська свого часу теж є діалектом, пов'язаним з конкретною географією, соціальною і політичною владою, і підйом її як норми писемності в кінці XV ст. і в розмовній мові в кінці XVIII в. означав смерть діалектів [Mugglestone 1995].

Діалект є не тільки інструментом і особливою формою національної культури, це також спосіб вираження цієї культури в слові, історична пам'ять народу. Він – джерело цінної інформації при вивченні культури, історії та соціальних відносин певної етнічної групи. При цьому, він є одним із способів об'єктивізації світогляду та менталітету етносу, оскільки історія, традиції,

матеріальна і духовна культура становлять певну когнітивну, концептуальну систему як окремого індивіда, так і цілої етнічної групи. Опис і вивчення всіх цих аспектів через призму діалекту може дати ключ до розуміння і збереження культурної своєрідності.

Носії літературної мови і діалектоносії не тільки по-різному користуються мовою, а й різним чином оформляють в мові свої уявлення про навколишній світ. Тобто, ті люди, які використовують літературну мову в комунікації і носії діалекту по-різному сприймають і номінують навколишній світ, обираючи для цього різні мовні засоби і різні мотивувальні ознаки.

Діалект, на думку Л. Вейсгербера, є мовним освоєнням рідних регіонів, оскільки він перетворює конкретний простір в духовну батьківщину. Засоби діалекту поширюються на те, що доступне його носіям в безпосередньому досвіді: діалект і реальне життя села, доступна всім просторова і духовна сфера в значній мірі збігаються, при цьому сам діалект виступає як особлива мова локально пов'язаних споконвічних занять жителя даної території. Саме у даному соціумі способи бачення і судження знаходять в їх діалектному вираженні, аж до застиглих оборотів і прислів'їв, життєвого значення і дієвості в самому безпосередньому сенсі слова [Вейсгербер 1993]. Актуальні, значимі для діалектоносіїв уявлення про навколишню дійсність неминуче відбиваються в мові у вигляді концептуальних понять, які реалізуються, в першу чергу, на лексико-фразеологічному рівні діалекту, що відображає регіональну ідентичність суспільства.

Ідентичність опиняється в центрі уваги соціокультурної реальності, що стрімко змінюється. Вона поєднує у собі такі поняття, як: особистість, суспільство та культура [Бадмаев 2002].

Справедливим вважається твердження, що велика частина досліджень присвячена особливостям відображення, формування, конструювання різних видів ідентичності: індивідуальної (особистої та соціальної) і колективної. Активно вивчаються регіональна (Г. О. Шушаріна), гендерна (І. В. Денисова, Л. А. Нефедова та інші), культурно-мовна (Д. Г. Демидова) етнічна та

національна ідентичність (Н. В. Мірзаханян, І. В. Курьянова, Є. В. Кузнецова) [Матузкова 2012]. Крім того, існують окремі дослідження на тему професійної ідентичності [Каминская 2017].

Сам термін «ідентичність» був введений Е. Еріксоном на початку ХХ століття. Він походить від латинського “*identicus*”, що означає «тотожний, однаковий», є багатозначним та викликає наукові дискусії навколо його змісту. Його використовують для позначення системи світосприйняття, відчуття належності, ареалу особистісної самоідентифікації, об’єкту наукових рефлексій [Нагорна 2011]. Багатозначність терміну можна пояснити його широким застосуванням в багатьох сферах знань та різними підходами до його визначення.

У структурі регіональної ідентичності виділяють два основних компонента – когнітивний і аксіологічний [Жаде 2006, с. 98; Головнева 2013, с. 42–43]. Когнітивну сферу становить комплексна система знань представника регіону про регіональну спільноту, геокультурні реалії регіону, його властивості та особливості [Жаде 2006, с. 98; Головнева 2013, с. 42–43]. Аксіологічний компонент регіональної ідентичності включає в себе сукупність ціннісних орієнтацій конкретного регіонального співтовариства, які приймаються її членами і продукуються в концепт індивідуальної картини світу представників цієї спільноти [Жаде 2006, с. 98; Головнева 2013, с. 43].

Ідентичність, перш за все, необхідна для збереження та підтримки традиційних цінностей і налагодження діалогу між різними культурами, який залежить від визнання і більш повного сприйняття культурного різноманіття. Діалог між культурами і цивілізаціями має базуватися на «обміні порозуміннями», а не на «обміні непорозуміннями», які можуть призвести до конфлікту. У цих умовах актуалізується питання про форми або способи співіснування людей різних культур і традицій в глобалізованому світі.

Таким чином, поняття «ідентичність» на сьогоднішній день вважається найбільш загальним і універсальним поняттям, яке описує сукупність якісних і кількісних характеристик, пов'язаних зі специфікою будь-якого даного

культурного чи географічного індивіда, тобто особистості, групи, територіальної спільності, території. Регіональна ідентичність зараз є предметом досліджень у філософії, історії, географії, культурології, регіональних політичних досліджень та інших гуманітарних науках. Кожна дисципліна має свій понятійний апарат і методологію, набір загальних термінів.

Одним із компонентів регіональної ідентичності є діалект. Діалекти пов'язані з проблемою класової нерівності, і до недавнього масового поширення нормативної англійської були індикатором походження, освіти, культурних позицій. Д. Лейт пише, що діалект освіченого середнього класу (буржуазії) Південного Сходу Англії поступово став асоціюватися з владою і силою, а інші діалекти через це стали сприйматися чимось «неправильним» або «спотвореним» [Leith 1983]. І звичайно, проблема відповідності нормі особливо хвилює тих, хто прагне закріпити свій статус.

Діалекти виконують функцію розподілення на «своїх» та «чужих», коли через діалектну різноманітність в межах однієї території жителі Тіссайд і Гейтсхед в Ньюкаслі (райони, розташовані по різні боки однієї річки), або Джорді Ньюкасла і Такеми Сандерленда регулярно масово протистоять один одному, наприклад під час матчів футбольних команд.

Діалектна лексика, діалектизми є вербалізацією регіональної ідентичності кожного етносу чи нації, бо діалектизми відносяться до культуронімів, оскільки описують життєві реалії малої соціо-регіональної групи в складі більшого етносу. Діалектна лексика відображає людський досвід осягнення природи, відносин, що складаються в суспільстві, власної психічної і розумової діяльності в узагальненому вигляді. Дійсність «проекується» в семантику природної мови, і отримана мовна картина світу відрізняється від світу дійсності інших спільнот етносу чи нації.

Той факт, що діалекти збереглися і адаптувалися під сучасні потреби, демонструє їх значення для соціальної та персональної ідентичностей. Яскраво виражені мовні особливості можуть бути значимою силою для

локального патріотизму. Як приклад, для кожного жителя півночі діалект може бути символом патріотизму або джерелом почуття відмінності. Мешканці півночі схильні підкреслювати своєрідність регіональних варіантів мови.

1.2.1 Сутність поняття діалект та його типологізація на території Англії. Діалект – лінгвістична одиниця територіальної диференціації даного варіанту мови, що становить об'єднання субдіалект (говірка) [Гриценко 2007].

Діалект – це відображення індивідуальності, явище специфічне для конкретної місцевості, мова, що використовується людьми в повсякденному житті. Він формується поколіннями людей, які проживають у певному локалі [Beal 2006, p. 117].

У сучасний період територіальна обмеженість діалекту є одною з його ознак, тому вирізнення територіальних діалектів не завжди є можливим. На сьогодні, крім територіальної ознаки, до основних ознак діалекту належать також структурна (будь-який діалект є окремою формою існування мови, що відрізняється від інших подібних йому варіантів структурними особливостями) та соціальна (діалект обслуговує певну частину суспільства, причому соціально обумовлену).

Відтак, розрізняють територіальний і соціальний різновиди діалектів. Найчастіше поняття діалект уживають у значенні територіального діалекту, натомість на означення соціального діалекту уживають терміни соціолект або жаргон, арго, сленг, просторіччя як різновиди соціодіалектів.

Територіальний діалект – різновид національної мови, якому властива відносна структурна близькість і який є засобом спілкування людей, об'єднаних спільністю території, а також елементів матеріальної і духовної культури, історично-культурних традицій, самосвідомості [Ахманова 1966].

Соціальний діалект – різновид національної мови, якому властива відносна структурна близькість і який є засобом спілкування людей, об'єднаних спільним соціальним колом, як наприклад спільною роботою, спортивною командою, гуртком тощо. Соціальні діалекти не є предметом даного дослідження, тому далі вони не розглядаються [Маковский 1982].

Існують різні підходи до тлумачення територіальних діалектів. Як показує аналіз, варіативність трактування залежить від підходу, цілі конкретного дослідження, а також історії розвитку того чи іншого варіанту мови в конкретних соціокультурних умовах [Азарова 2007].

Термін «територіальний діалект» в своїй назві зауважує швидше про географічне, ніж про соціальне членування мови. Однак територіальна орієнтованість – лише одна з характерних рис цієї підсистеми національної мови. Водночас він є соціальним мовним різновидом, оскільки місцевий діалект розумітиме певне коло осіб.

Вчені вважають, що діалект не є виключно лінгвістичною територіальною одиницею, а водночас й етнографічною. Як справедливо писав М. І. Толстий, «народна мова, говірки, народні обряди, уявлення і вся народна культура укупі з елементами що входить до її матеріальної культури являє собою єдине ціле» – народну культуру [Толстой 1995, с. 21].

Справедливим є твердження, що діалект є особливою формою існування мови, тож йому будуть притаманні ті ж тенденції розвитку і змін. Таким чином, можна стверджувати, що сучасні англійські територіальні діалекти втрачають свій основний компонент – територіальну обмеженість, і являють собою територіально-соціальне явище [Лужаница 2011, с. 35].

Для вирізнення поняття «діалект» використовуються такі критерії: ознаки структурного, географічного, соціального або професійного характеру, стилістичні, функціональні фактори, а також фактор мовної самосвідомості носіїв мови [Лужаница 2011, с. 32]. В цілому, не дивлячись на різноманітність трактувань і термінологічну синонімію при інтерпретації поняття «діалект»,

можна виокремити базові ознаки даного явища [Лужаница 2011, с. 35–36]. До них відносяться:

1. Системна ознака (будь-який діалект є окремою формою існування мови, що відрізняється від інших варіантів фонетичними, граматичними, лексичними і синтаксичними особливостями).

Специфіка сучасних діалектних систем відрізняється синергетичним співіснуванням двох складових: стійкістю та консерватизмом системи (існування архаїчних форм, історизмів та усталеності мовних форм) та гнучкістю та відкритістю по відношенню до запозичень [Маковский 1980, с. 65]. Це, з одного боку приводить до існування етимологічних дублетів, полісемії та енантеосемії, з іншого, - до змішаної з генетичної точки зору мовної структури, при якій більша частина запозичена, або походить з тих самих джерел, що і загально-англійська, збігаючись з нею. Крім того, сучасні діалекти характеризуються як фрагментарні, бо діалектизми, які закріплені у словниках, утворюють меншу кількість лексико-семантичних груп ніж літературна мова, а наповненість семантичних полів не виходить за межі діалектного узусу. Охопивши практично всі сфери культури і побуту, тим не менш, в одних тематичних групах діалектизмів менше, в інших більше. Пов'язано це, ймовірно, з тим, що найменування базових явищ (грошових одиниць, частин тіла людини, домашньої худоби, руд і мінералів) у всіх групах національної мови та її варіантів схожі та однакові. Відрізняються назви локальних реалій, що залежать від кліматичних умов, традицій, способу життя носіїв діалектів. Причина лексичної безеквівалентності в дещо іншому баченні світу різними культурними і етнічними спільнотами.

2. Умови генезису (діалект формується в рамках еволюції мови, що відрізняє його від літературної мови).

3. Функціональна ознака (діалект вживається практично в усіх сферах спілкування в діалектній ситуації: в мовній ситуації його використання обмежується переважно повсякденною побутовою комунікацією).

4. Соціальна ознака (діалект обслуговує певну соціально обумовлену частину спільноти). Мова певних соціальних груп відрізняється від загальнонародної мови лише лексикою, наприклад: мова мисливців, рибалок, гончарів, шевців, групові, або корпоративні, жаргони або сленг учнів, студентів, спортсменів, солдатів та інших, головним чином молодіжних, колективів; таємні мови, аргументи декласованих елементів, ремісників-заробітчан, торговців. Також такі варіанти розмовної мови, характерні для певних економічних, кастових, релігійних та інших груп населення.

5. Територіальна ознака (певний регіон розповсюдження діалекту).

6. Існування норми у формі узусу. Діалектна норма створюється традицією життя етносу і сприймається як природна. Вона не є штучною і спеціально не підтримується кодифікованими документами (правописом, словниками, підручниками, посібниками, тощо), як це спостерігається в літературній мові. Зміни в діалектах історично безперервні і мовцями не контролюються.

Чисельні праці з проблематики розвитку англійських діалектів демонструють, що на території Англії функціонували кілька історичних типів діалектів, які відрізнялися особливостями генезису, структури, специфікою функціонування [Brook 1965].

В давньоанглійський період на території сучасної Великобританії були розповсюджені чотири діалекти германського походження: уссекський і кентський на півдні країни і два англських діалекти на півночі: мерсійський і нортумбрійський [Ярцева 1985].

У середньоанглійську епоху ситуація змінюється: в цей період виділяються п'ять основних діалектних груп: Північний діалект, Східно-Мідлендський, Західно-Мідлендський, Південний = Південно-західний, Кентський = Південно-східний [Аракин 1985].

У сучасний період діалекти продовжують розвиватися, вони змінюють ареали свого розповсюдження. На перетині XIX – XX століть Дж. Райтом було виділено п'ять основних ареалів: північний, південний, західно-центральний,

власне центральний та східно центральний. Згодом Дж. Райт спрощує розподіл, називаючи західно-центральні і східно-центральні діалекти західними і східними. У. Скїт в своїй книзі «Англійські діалекти з восьмого століття по теперішній час» демонструє цю класифікацію в дещо спрощеному варіанті, оскільки має на меті виділити лише головні діалектні райони, які найяскравіше ілюструють діалектні мови на території Англії [Skeat 2011]. Згідно з цією класифікацією нижній кордон, що відокремлює Північну Англію мідлендських областей, проходить по північному Ланкаширу, частині Західного Райдинга і Східному Райдингу Йоркшира, а верхні межі південного ареалу включають в себе Вустершир, південний Уоркшир, Глостершир, Оксфордшир, Беркшир, Суррей, Кент і східну частину Суссекса.

У ХХ столітті П. Традгілл пропонує класифікацію діалектів, засновану скоріше на територіально-адміністративному принципі, і виділяє два класи: традиційні (*traditional dialects*) та загальноприйняті і сучасні (*mainstream dialects*) [Trudgill 1994]. Перша група вважається «споконвічними» діалектами, тоді як друга включає ті діалекти, вивчення яких стало проводитися пізніше. В основному, перша група діалектів поширена в сільській місцевості та в деяких містах, особливо в Шотландії. Таким чином, розподіл за тимчасовою і за територіальною ознакою не виключають один одного і перетинаються між собою. Традиційні діалекти в максимальному ступені зберігають риси, успадковані від минулих поколінь осілого населення країни, – риси, найбільш віддалені від наддіалектної літературної форми мови [Trudgill 1990].

У роботах дослідника англійських діалектів другої половини ХХ ст. П. Традгілла на основі найважливіших діалектних відмінностей в області вимови виділяються і розглядаються два різних типи діалектів, описаних вище: традиційні та «панівні діалекти». Аналіз карти традиційних діалектних ареалів показує, що основним поділом традиційних діалектів є північні і південні діалекти, і межа між ними проходить від берегової лінії Ланкашира вниз, до гирла річки Хамбер. Важливо відзначити, що ця найголовніша межа

традиційних діалектних ареалів і в сучасну епоху досить точно відповідає кордону між давньоанглійськими королівствами Нортумбрія і Мерсія, що відображала, у свою чергу, області заселення англських і саксонських племен. Що стосується сучасних ареалів діалектної мови, то, як і раніше основним поділом залишаються північні і південні діалекти, проте межа між ними на відміну від традиційних діалектів проходить південніше, захоплюючи більшу частину Мідлендського регіону.

Діалекти з появою міст розпалися на два типи територіально незамкнуті міські та сільські (продовження традиційних територіальних діалектів).

П. Традгілл, підкреслюючи консерватизм діалектів, пише про шість регіональних традиційних діалекти в межах цієї зони, три з яких залишаються актуальними і в сучасності – Північний-Схід, центральний Ланкашир і Мерсі. Найбільш значимі для ідентичності жителів північної частини Англії манкуніанський діалект Манчестера (манкуніанці, манки – жителі регіону), діалект Ньюкасла Джорді (такеми, Джорді), тіссайдерський діалект Мідлсборо (тіссайдери), Сандерлендський макемський діалект (макеми), йоркширський тайкський діалект (тайки), скаузський діалект Ліверпуля (скаузери) [Trudgill 1979].

Як вже було зазначено вище, діалект – це територіальний або соціальний різновид мови (варіанти мови, якими користується та чи інша соціальна спільнота або група людей) [Солнцев 1984]. Англійські територіальні діалекти можна розглядати на сучасному етапі як регіональні мовні різновиди. Фактор територіального поширення актуальний і виправданий лише в епоху первіснообщинного і феодального ладу, коли кордони поширення тих чи інших діалектних відмінностей збігалися з межами територій, на яких діяли ті чи інші мовні форми.

Однак було б неправильно вважати, що стандарт – це зафіксована форма вимови, яка не підлягає змінам. Природна еволюція мови, а також різні екстралінгвістичні фактори призводять до зміни і літературного стандарту (але процес зміни проходить дуже повільно). Деякі норми мови виходять з

ужитку і змінюються новими в силу зникнення одних реалій і появи інших [Ярцева 1969].

Ступінь відмінності діалектної мови від літературного стандарту визначається цілою низкою чинників: історією виникнення та розвитку діалекту, соціоекономічною структурою суспільства і т. п. У багатьох випадках в діалектній мові можна виявити норми мови, які вже вийшли з ужитку в мовному стандарті.

1.2.2 Йоркширський діалект у контексті розвитку діалектної ситуації Англії. Очевидно, що для кожної країни існують особливості розвитку її регіонів. Не дивлячись на спільність історичного розвитку окремих регіонів Англії, кожен з них має свою специфіку. Оскільки дана робота присвячена вивченню Йоркширського діалекту, то даний пункт присвячений виявленню соціально-економічних особливостей культурного розвитку графства Йоркшир в контексті їх впливу на мову, котра там функціонувала. Останнє часто описується в рамках поняття «мовна ситуація», під яким розуміється сукупність форм існування (а також стилів) однієї мови або сукупність мов в їх територіально-соціальних взаємовідносинах і функціональній взаємодії в межах певних географічних регіонів або адміністративно-політичних утворень. Мовна ситуація – одне з основних понять і предмет вивчення в соціолінгвістиці. Різноманітні мовні ситуації описуються за допомогою різних ознак – кількісних, якісних і оцінних, на основі яких можна будувати типологію мовної ситуації.

Кількісні ознаки:

- 1) число ідіом в даній мовній ситуації, які є її компонентами;
- 2) число мовців на кожному з ідіом у відношенні до загальної кількості населення досліджуваного ареалу (цей показник – демографічна потужність ідіоми);

3) число комунікативних сфер, які обслуговують ідіоми, у відношенні до загальної кількості таких сфер (цей показник – комунікативна потужність ідіоми);

4) число функціонально домінуючих ідіом [Масенко 2010].

За загальною кількістю ідіоми в складі мовної ситуації розрізняються монокомпонентні (що включають один ідіом) і Полі компонентні (які включають кілька ідіом) мовної ситуації.

Якісні ознаки мовної ситуації:

1) лінгвістичний характер ідіом, що входять у мовну ситуацію – різновиди однієї мови або різні мови;

2) структурно-генетичні відносини між ідіомами – подібні, родинні (спорідненість мається на увазі досить близьке), несхожі, неспоріднені;

3) функціональна рівнозначність – нерівнозначність ідіоми;

4) характер домінуючої в державному масштабі ідіоми – місцевий або «імпортований» [Жовніренко 2013].

Оціночні ознаки стосуються зовнішньої та внутрішньої оцінки ідіоми (тобто оцінки мови носіями інших мов і споконвічними носіями в плані її комунікативної придатності, естетичності, культурної престижності і т. д.). Сукупність внутрішніх оцінок визначає ступінь так званої «мовної лояльності» даного мовного колективу, тобто ступінь його прихильності до рідної мови [Макаї 1972].

Історія формування і розвитку йоркширського діалекту нерозривно пов'язана з історичними подіями, що відбувалися на території графства Йоркшир в різні періоди часу.

До найраніших, що дійшли до нашого часу вказівок на мову народів, що проживали на території графства, слід віднести топографічні позначення кельтського походження, серед яких можна виділити назви річок, височин, населених пунктів. До римського завоювання більшу частину території Йоркшира займали бриганти – войовничий народ і найбільше плем'я кельтського походження в Британії. Їх племінна столиця, Стенвік,

розташовувалася на площі в 850 акрів в Північному Райдінгу Йоркшира. На схід від бригантів, в Східному Райдінгу, мешкали Паризи [Leith 1996].

У 71 р. римляни, розширюючи своє панування в Британії, підкорили кельтське плем'я бригантів, що проживало на території сучасного Йоркшира, де в якості опорного військового пункту був заснований Ебораке, Йорк – римська столиця Північної Британії. При римлянах Йорк був важливою військовою базою. Разом з римлянами на північ Британії, в Нортумбрію, прийшла і християнська релігія. У 627 р в Йорку був охрещений Едвін, король Нортумбрії.

Таким чином, кельтські географічні назви, а також деякі топоніми, часів римського панування, як наприклад, Doncaster і Tadcaster, які представляли собою нові римські назви міст, є найбільш древніми серед топонімів, що дійшли до нашого часу і збереглися, тим самим, в лексичному складі діалекту [Morris 1982].

Сучасний, йоркширський діалект походить від мови племені англів, які захопили і колонізували Йоркшир близько 500 р. н.е. Після падіння римського панування в Британії не стало централізованої влади, країна виявилася відкритою для навал і заселення німецьких племен, найважливішими з яких були англи, сакси і фризи [Orton 1978].

Про заселення англських областей є досить мізерні відомості. Археологічні знахідки в сучасному Йоркширі свідчать, з одного боку, про висадку німецьких племен біля гирла Хамбера і про похід на Йорк старою римською дорогою, а з іншого боку про висадку у Брідлінгтоні [Бруннер 2003]. У зв'язку з цим виявилася заселеною і долина Дервент. На її землях виникла німецька держава, яке зберегла стару бриттську назву Дейра. Центром держави, що простягалася на північ до ріки Тис, був Йорк.

На етапі заселення і колонізації Йоркшира англськими племенами свою роль зіграли природно-кліматичні умови Західного Райдинга, які представляли значні складності для перших завойовників. Гориста західна частина Йоркшира з великими болотистими долинами, важко прохідними

лісами і чагарниковими заростями, вкривало схили пагорбів, була менш придатною для заселення, ніж східні райони графства, де кліматичні умови були більш сприятливі. В зв'язку з цим цілком природно, що більшість догерманських географічних назв зустрічається в кельтській області на території Західного Райдинга, що зберігала довгий час свою незалежність [Morris 1982].

Після закінчення першого етапу завоювання, що закінчився близько 600 р, англосакси і бритти вступили в більш тісні, дружні відносини, і завоювання західної території Йоркшира (через століття) проходило більш мирним шляхом. Кельтська держава Ельмет (Лойдіс) була підкорена нортумбрійцями між 617 і 633 рр, які також поширили своє панування на північну частину сучасного Ланкашира і Камберленда приблизно в період між 671 і 685 рр. Таким чином, з того моменту, коли Ельмет припинив своє існування, нортумбрійський діалект набув поширення на всій території Йоркшира [Leith 1983]. Глава всієї Нортумбрії, Едвін поширив своє панування спочатку на всю Північну і Середню Англію, а потім в Західній Англії – і на бриттів. Вся Великобританія, крім Кента, Західної і Північної Шотландії, визнала його верховним правителем, проте, вже в 633 р він був вщент розбитий мерсійським королем Пенді, який повстав проти нього за підтримки Північного Уельсу. З цього часу межі Нортумбрії більше не розширювалися.

Таким чином, якщо спочатку, після підкорення кельтського королівства Ельмет, нортумбрійська мова звучала на всій території Йоркшира, то згодом у зв'язку з описаними вище історичними подіями мерсійський діалект проникає в південну частину графства, створивши тим самим основу для двох основних поділів йоркширського діалекту: діалекту Західного Райдинга і діалектів Північного і Східного Райдингів. Приблизна межа між ними проходила по річці Уарф [Ильиш 1968].

Завдяки прийняттю християнства населення Англії отримало доступ до багатства античної язичницької та християнської культури. Серед шкіл, що відкривалися в багатьох містах, особливого розквіту поряд з

Кентерберійською досягла і Йоркська школа під керівництвом єпископа Бенедикта. У йоркширських монастирях і в самому Йорку виникла відома традиція запису північноанглійського діалекту [Бруннер 2003].

До періоду «золотого століття» нортумбрійської культури відноситься гімн ченця Кедмона з абатства в Уїтбі – автора першого відомого давньоанглійського письмового пам'ятника на йоркширському діалекті. Ще одним пам'ятником Йоркшира давньоанглійської епохи є, євангеліє, яке умовно називається Рушфорт і датується X ст [Карлова 2017]. Обидва твори написані в Західному Райдингу.

Надалі, після розграбування норвежцями острова Ліндісфарн на півночі країни і подальшими подіями періодом згасання, занепаду нортумбрійської писемної традиції і піднесенням в IX ст. Вессекса, який став найважливішим культурно-політичним центром Англії, пізній Уессекський діалект стає письмовою мовою давньоанглійського періоду, яким користувалися для офіційних документів особливої важливості навіть у віддалених частинах Англії. Типовим прикладом використання Уессекського діалекту в Йоркширі є письмовий пам'ятник XI ст. (входить в так званий великий білий список Йоркського собору), який стосується міста Йорка.

Різниця між діалектами Північного і Східного Райдингу, з одного боку, і Західного Райдингу, з іншого (в ширшому сенсі – між Північною і Південною Англією) поглиблювалася за рахунок ряду наступних скандинавських завойовницьких походів. Напади датських вікінгів на Вессекс в кінцевому підсумку призвели до розділу Англії на область датського права і англійську область. Столицею королівства Йорк, що входив до складу Данелага, стало місто Йорк. Під час правління датського короля Кнута Уессекський королівський будинок був вигнаний, і датське панування встановлено над всією Англією [Milroy 1985].

Територія сучасного Йоркшира піддавалася набігам і з боку західних скандинавів. Норвезькі вікінги, пробравшись в Ірландію і заснувавши в Дубліні норвезьке королівство, близько 900 р. почали вживати завойовницькі

походи проти Північної Англії. Саме норвежці з Ірландії, робили походи в північно-західні райони Західного Райдинга, а також в Північний Райдинг, заснували, як зазначає Х. Лойн, королівство в Йорку. За час норвезького панування в Йорку норвежці оселилися не тільки в Йоркширі, а й в Камберленді, Уестморленді, а також північному Ланкаширі, про що свідчать географічні назви цих областей [Loyn 1962].

Як зазначає Р. Морріс, Йоркшир був колонізований і знаходився під управлінням скандинавів майже століття (в період з 867 по 954 рр.). Досить, тривалий період спільного проживання на одній території, етнічну та мовну спорідненість, приблизно однаковий рівень розвитку культури привели не тільки до глибокого взаємопроникнення двох мов, а й тісно співпраця, змішання двох контактуючих народів, що, в свою чергу, знайшло відображення в різних сферах життя суспільства [Morris 1982].

На тісні англо-скандинавські контакти вказує заміна звуків або сполучень звуків, які не зустрічаються в скандинавському, відповідними скандинавськими в безперечно англійських назвах або в таких, компоненти яких були спочатку англійськими.

Як відомо, основну масу скандинавських поселенців становили східні скандинави (данці), однак поряд з данськими назвами в Йоркширі можна зустріти і норвезькі.

Що стосується інших форм скандинавського впливу, що відбилися на повсякденному житті суспільства, в першу чергу слід відзначити той факт, що саме зі скандинавами пов'язані розподіл Йоркшира: на «Райдинги» або «тердинги» – адміністративні округи, які поділялися на уепентеки – більш дрібні податкові округи. Відносно писемних пам'яток скандинавського періоду слід відзначити, що в області датського права взагалі дуже мало документів, написаних до 1100 р [Waddington Feather 1970]. Скандинави вчилися писемності у англійців, і Уессекська форма англійської мови служила письмовою мовою в їх області.

Отже, до 1066 р. – період норманського завоювання, – була вже закладена основа діалектів і географічних назв Йоркшира; представляли собою схрещування північного (нортумбрійського) діалекту англійської мови, який продовжує в своєму розвитку племінний діалект англів, зі скандинавськими мовами.

Завоювання Англії норманами і період, який цьому послідував, англо-французької двомовності зі своєрідним функціональним розмежуванням сфер застосування французької виявилися не менш важливими в плані мовного і культурного розвитку Йоркшира. В XI – XIII ст. англійське населення міст швидко зростало, і контакти здійснювалися як між соціально далекими групами (французи-феодала і англійці-селяни), а й всередині соціально однорідних (наприклад, ремісничих) шарів [Бруннер 2003]. Серед новоприбулих носіїв французької культури, безумовно, було багато підприємливих молодих людей, які одружилися на англійках, і таким чином, їхні діти могли зазвичай говорити на двох мовах. Вивчення англійської мови було для цих станів за необхідне хоча б для ведення справ. Нижче духовенство і ченці-проповідники теж повинні були вивчати англійську мову, щоб виконувати свої обов'язки [Бруннер 2003].

При завоюванні Англії норманами англосаксонські офіційні центри писемності або припинили своє існування, або надалі виявилися в руках англонорманських переписувачів.

Найвідомішим твором Йоркширського автора Річарда Ролле Хемпольського є «Докори сумління», 1340 г. – релігійно-дидактична поема першої половини XIV ст. Як зазначає Дж. Меррей, твори шотландського автора Дж. Барбура і йоркширського Р. Ролле були написані на одному і тому ж діалекті, і тільки суто політичні міркування не дозволяли визнати тотожність діалектів південної частини Шотландії (Лоулендз) і Йоркшира [Skeat 2011].

У середньоанглійській період у сфері мистецтва з'являються Йоркські містерії – інсценування біблійних сюжетів. Там, де дійовими особами п'єс виявлялися смертні люди (не бог, не святі або пророки), мова, ймовірно, була

близька до розмовної (наприклад, в сцені розмови Ноя і його дружини). Автори їх невідомі, проте вони продовжують користуватися, широкою популярністю в багатьох районах сучасного Йоркшира і розігруються в школах напередодні головних релігійних свят: Різдва і Великодня, складаючи, таким чином, частину культурної спадщини графства [Mugglestone 2006].

Панування французької мови припинилося до середини XIV ст., коли знання французької мови за межами вузького придворного кола, вищого духовенства і юридичних кіл до цього часу вже настільки ослабло, що мимоволі довелося покласти край традиції, яка втратила будь-який сенс. Ослаблення впливу французької мови збігається за часом розквіту світської англійської літератури [Borchers 2011].

З кінця середньоанглійського періоду відбувається піднесення діалекту Лондона. Поступове поширення літературної мови найкраще можна простежити по обласним документам. Так, Йоркські і йоркширські документи аж до 1430 р. склалися на місцевому письмовому діалекті, але в одному з них – документі 1464 р. – зустрічається вже чимало лондонських форм. Діалектні елементи, витіснення в ході розвитку літературного національної мови з системи літературних норм, залишалися в нелітературному вживанні, стаючи, таким чином, ознакою вже соціально – територіальних діалектів [Strang 1970]. Так, свідченням своєрідного відштовхування від рідного діалекту служать твори, опубліковані в Йоркширі в кінці XV – початку XVI ст. Популярна в царювання Єлизавети пісня "*York, York, for my Monie*" (1584), що виражає гордість жителів за своє графство, була написана літературною англійською мовою [Бруннер 2003].

У новоанглійський період з розвитком науки, техніки, шляхів сполучення, а також в тісному зв'язку з процесом індустріалізації створюються об'єктивні умови для інтенсивного пересування, міграції населення. Глибокі, докорінні зміни в суспільстві в поєднанні з впливом національної мови, який проявляється у всіх областях Англії, призводять в остаточному підсумку до згладжування вузьколокальних мовних особливостей.

У Йоркширі подібні процеси, тісно пов'язані з ростом міст і індустріальною революцією, які інтенсивно проходили в XVIII – XIX ст. Як зазначає Дж. Уеддінгтон-Фезер, якщо в середині XX століття північна межа північно-мідлендських діалектів проходила по річці Ер, то через століття вона перемістилася далі на північ, проходячи тепер між річками Нид і Уарф. Крім того, є ознаки того, що межа між північними і північно-мідлендськими графствами продовжує зсуватися далі на північ. Основна причина переміщення кордону за останні 200 років полягає, на думку дослідника, у введенні промислового виробництва в північні райони [Бруннер 2003]. Індустріалізація привернула в Західний Райдинг величезну кількість сільських жителів з усіх районів Англії, а також з Ірландії. Значний приплив робітників з центральних графств, які бажають знайти роботу в виникаючих нових містах, сприяв глибоким міждіалектним контактам і взаємодіям, що знайшло своє відображення в значній варіативності мовних форм в Західному Райдингу. Витіснення власне північних рис північно-мідлендськими сприяла, ймовірно, і та обставина, що діалект Західного Райдинга і північно-мідлендський мають загальну історичну основу – мерсійський діалект [Strang 1970].

Інтенсивне формування індустріального суспільства не могло не позначитися на інших сферах життя. Так, в сфері освіти з'явилися недільні школи, державні навчальні заклади, які давали дешеву освіту, доступну для робітничого класу. З підвищенням грамотності робітників в літературі Західного Райдинга з'явився новий тип автора – «робочий поет». Натхненні творами Роберта Бернса, нові автори, як, наприклад, Д. Льюс, У. Райт створювали твори головним чином поетичного характеру, однак згодом стали з'являтися і прозові [Vaugh 1993]. До середини XX ст. твори на йоркширському діалекті завоювали остаточну популярність серед населення, а до 1915 років в середньому становили 120 000 примірників. Якщо автори Західного Райдинга в своїх творах описували важкі умови життя і роботи в промислових містах, то автори Східного і Північного Райдинга запозичили свої сюжети з сільського життя і життя в рибальських селищах на узбережжі [Васюченко 2001].

У сучасну епоху зі зміною ставлення суспільства до поняття «нормована мова», коли мова починає розглядатися як єдність наддіалектного і субстандартних форм, і підвищенням престижності регіональної мови, не залишається осторонь і північ Англії, в якому різні сторони сучасної культурно-лінгвістичної ситуації виявляються на найрізноманітніших рівнях життя суспільства. Так, наприклад, в політичному відношенні підтримка англійської регіоналізації пов'язана з ідеєю створення регіонального виборного уряду, причому в першу чергу розглядаються Йоркширський і Північно-Східний регіони, а також Північно-Західний навколо Манчестера і Ліверпуля [Vaugh 1993].

У мовному плані слід відзначити особливу увагу на те, як йоркширці, зокрема, члени Йоркширського діалектологічного суспільства приділяють мовними особливостями, активно і всіляко підтримуючи і заохочуючи інтерес до йоркширського діалекту. Як зазначає А. Келлетом в передмові до Словника Йоркширського діалекту, традиції і фольклору: стандартизація загрожує перетворити нас в «міжнародному плані в ніщо». Він звертається з закликом зберігати і підтримувати місцеву регіональну мову і культурні традиції [Kellet 1994].

Таким чином, сучасні загальноанглійські тенденції до перегляду й переоцінки деяких громадських установок щодо мови і культури чітко проявляються і на місцевому, локальному рівні, зачіпаючи різні аспекти життя мешканців півночі і вже жителів Йоркшира.

1.3 Лексика та фразеологізми у аспекті лінгвосоціокультурології

Лінгвістичний склад мови максимально відображає лінгвосоціокультурні особливості суспільства.

Лінгвокультурологія – це самостійна галузь мовознавства, що сформувалася ще в 90-і роки ХХ століття, що вивчає взаємозв'язок і відносини між мовою і культурою [Загнітко 2017].

Даний напрямок лінгвістики прямо пов'язаний з національною свідомістю, менталітетом, філософією. Значення лінгвокультурологічного дослідження полягає в тому, щоб виявити культурну інформацію, яка має значення для соціуму і закріплена в тому числі і у фразеології та лексиці [Березин 2005]. У них міститься дух, своєрідність і неповторність народності мови.

Предметом дослідження лінгвокультурології є мовна картина світу, яка конкретизується в базовій одиниці дослідження й синтезує у собі елементи мови й культури. Національну мовну картину світу слід вважати певною моделлю, зумовлену світосприйняттям етносу, нормами поведінки його представників, вербалізованою інтерпретацією навколишнього світу. Лексика та фразеологія є найчутливішим та найвиразнішим показником мовної картини світу [Нідзельська 2014].

У рамках нашого дослідження розглядаються насамперед одиниці мови, які містять у собі культурний код – вербальну репрезентацію образу культурної інформації (лексику, фразеологізми), а також комунікативну поведінку як сукупність норм та традицій спілкування певної групи людей, оскільки саме ці лінгвокультури несуть найбільш актуальну для вивчення культурологічну інформацію і є найуживанішими в природньому міжкультурному спілкуванні.

Виходячи з наведеного вище, стає очевидним, що вивчення мови є одночасно входженням у культуру народу, мова якого вивчається. Кожна мова має свій спосіб концептуалізації світу та створює особливу картину світу, а мовна особистість зобов'язана організовувати зміст висловлювання відповідно до цієї картини [Алефиренко 2010].

Таким чином, кожна національна мовна картина світу поєднує різноманіття фрагментів, які відрізняються один від одного національно-культурною маркованістю [Заремська 2011].

С. М. Белякова розуміє діалектну картину світу «як систему традиційно-народних уявлень про світ, відображену в сукупності територіально-соціальних засобів» [Белякова 2005]. В мові перш за все відбиваються найважливіші цінності, тобто картина світу діалектоносіїв ґрунтується на «пріоритетах життєвого досвіду і буденної свідомості» [Бахаева 2005]. З усіх культурних текстів саме фразеологізми відображають в своїй семантиці культуру народу, фіксують її і передають культурні установки.

Вивчення фразеології територіальних діалектів представляє не тільки лінгвістичний, а й історико-культурний, фольклористичних інтерес, бо інтерес сам по собі обумовлений унікальністю, цінністю, інформативністю діалектного фразеологічного матеріалу мови. Діалектні фразеологізми, що містять у своїй внутрішній формі не тільки власне мовну інформацію, а й факти суспільного буття, матеріальної і духовної культури етносу, – це своєрідний спосіб відображення етнокультурного свідомості цілого народу і кожної людини окремо [Borchers 2011]. Отже, діалектна фразеологія є особливою формою зберігання і відображення національно-культурної інформації.

Фразеологічні одиниці служать засобом освоєння світу людиною, в них фіксуються, зберігаються і відтворюються її почуття, емоції, враження, оцінки, настрої. В діалектній фразеології відображено регіональну своєрідність мови, так як саме фразеологічні одиниці найчастіше містять компоненти значення, які містять інформацію про територіально-специфічні особливості сприйняття дійсності.

Згідно Ф. І. Буслаєву, у фразеології містяться «і моральний закон, і здоровий глузд, виражені в короткому вислові, яке заповідали предки в керівництво нащадкам» [Богуслаєв 1954]. Також Л. Єльмслев стверджував, що

«структура мови може бути прирівняна до структури дійсності або взята як більш-менш деформоване її відображення» [Єльмслєв 2006].

Виходячи з вищесказаного, ми приходимо до висновку, що культура і мова структурно подібні. Будь-який носій мови є також і носієм культури, тому можна сказати, що мовні знаки набувають функції знаків культури. Таким чином, вони є засобом представлення установок культури. Отже, мова відображає культурно-національну ментальність своїх носіїв [Телия 1999].

Фразеологічні та лексичні одиниці є своєрідним відображенням довгого процесу розвитку культури народу. Вони закріплюють і передають від покоління до покоління культурні установки і стереотипи, еталони і архетипи. В. А. Маслова, розглянувши фразеологію, висунула наступні гіпотези:

1. У більшості фразеологізмів є «сліди» національної культури, які повинні бути виявлені.

2. Культурна інформація зберігається у внутрішній формі фразеологічних одиниць, яка, будучи образним уявленням про світ, надає фразеологізму культурно-національний колорит.

3. Головне при виявленні культурно-національної специфіки - розкрити культурно-національну конотацію [Маслова 2001].

Оскільки фразеологізми звернені на суб'єкт, вони виникають швидше для того, щоб оцінювати навколишній світ і висловлювати до нього своє суб'єктивне ставлення. В. Н. Телия стверджує, що фразеологічний склад мови – це «дзеркало, в якому лінгвокультурна спільність ідентифікує свою національну самосвідомість» [Телия 1996]. Не варто забувати про те, що культура по-різному відбивається в різних типах фразеологізмів.

Отже, у формуванні фразеологічних одиниць можна простежити зв'язок з культурно-національними стереотипами, символами і еталонами, роль яких виконують фразеологізми, які відображають типові ситуації і уявлення. Незважаючи на це, не всі фразеологічні одиниці є носіями культурно-національної інформації.

Виходячи з вищесказаного, можна зробити висновок про те, що кожен фразеологізм зберігає в собі культурно-національну інформацію і вносить вклад в національну картину світу народу. Фразеологічні одиниці відтворюють, формують, зберігають і передають з покоління в покоління риси світосприйняття, національного менталітету і культури. В усіх мовах є фразеологічні одиниці, які несуть в собі певні діалектні особливості. Вони вказують на специфіку регіону, позначають реалії буденного життя, відомі на цих територіях, пов'язаних з культурою, релігією та іншими сферами діяльності.

Розширити й збагатити існуючі знання про мову й реалії країни, лексика якої досліджується, можна, вивчаючи національно-марковану лексику, одиниці мови, зміст яких складно передати засобами іншої мови.

Вперше термін «реалія» було використано А. Федоровим у монографії «Про художній переклад». Автор зазначив, що йдеться не лише про «слова, що позначають реалії», а про «слова, що позначають національно-специфічні реалії суспільного життя і матеріального побуту». Реалія – позалінгвальне явище, це тільки предмет матеріального світу, а не слово, яке його позначає [Федоров 2008]. Л. Соколов стверджує, що реалія, насправді, не перекладається, хоч усупереч власній думці, подає приклади відтворення семантико-стилістичних функцій реалій у перекладі. Для нього «реалії» – це такі специфічно національні слова й звороти, що не мають рівноцінних у побуті, а значить і в мовах інших народів. На думку Я. Рецкера: «Реалії – це слова, що позначають предмети, процеси й явища, характерні для життя і побуту країни, але не відзначаються науковою точністю визначення, властивою термінам» [Паморозская 1990].

З-поміж усіх визначень реалії науковцями, на нашу думку, найбільш точним і зрозумілим є формулювання С. Влахова та С. Флорина: «Реалії – це слова і словосполучення народної мови, які відображають найменування предметів, понять, явищ, характерних для географічного середовища, культури, матеріального побуту або суспільно-історичних особливостей

народу, нації, країни, племені, і які, таким чином, постають носіями національного, місцевого або історичного колориту; точних відповідностей в інших мовах такі слова не мають, а отже, не можуть бути перекладені «на загальних основах», тому що вимагають особливого підходу» [Влахов 1966]. Це визначення представляє для нас великий інтерес, адже стосується безпосередньо перекладу слів-реалій. «У процесі перекладу протиставляються один одному не тільки мови, але навіть тексти, культури і ситуації» [Комиссаров 1960]. «Культура як система включає в себе мову» [Языкова 1990]. Реалії властиві будь-якій мові, в них яскраво виражається національний колорит.

У реаліях найбільш наочно виявляється своєрідна єдність мови й культури: поява в процесі розвитку людства нових реалій у побуті й моральній сфері людської діяльності призводить до появи відповідних слів у мові.

РОЗДІЛ 2

ОСОБЛИВОСТІ РЕГІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ДІАЛЕКТНОСІЇВ ВЕРБАЛІЗОВАНІ ЛЕКСИЧНИМИ ОДИНИЦЯМИ ЙОРКШИРСЬКОГО ДІАЛЕКТУ

Оскільки основними з завдань даної дипломної роботи були: дослідити особливості регіональної ідентичності діалектоносіїв вербалізовані лексичними одиницями йоркширського діалекту; виявити основні тенденції розвитку йоркширського діалекту на лексичному рівні у XIX та XXI ст.; виділити основні риси розвитку мовної ситуації в Йоркширі на лексичному рівні, тож даний розділ буде присвячено дослідженню лексичних та фразеологічних одиниць йоркширського діалекту.

Дослідження проводилося на матеріалі двох історичних зрізів, а саме XIX століття та XXI століття. Це було представлено двома діалектними словником графства Йоркшир: «Словник йоркширських слів та фраз» Робінсона Ф.К. (XIX ст.) [Robinson 1855] та «Йоркширський діалект» Маскілл Л. (XXI ст.) [Maskill 2013].

Дослідження проводилося у декілька етапів. По-перше, за матеріалом діалектного словника «Словник йоркширських слів та фраз» Робінсона Ф.К. методом суцільної вибірки було виокремлено 210 лексем, які складають діалектну картину світу Англії XIX ст. По-друге, за матеріалом діалектного словника «Йоркширський діалект» Маскілл Л. методом суцільної вибірки було виокремлено 307 лексем, які складають діалектну картину світу Англії XXI ст.

Критерієм відбору послужила семантична цінність лексики, принцип відповідності певній тематиці та принцип логічного структурування мовних одиниць.

Уся відібрана лексика була розподілена на тематичні групи. Розглянемо ці групи далі.

2.1 Побутова лексика діалекту графства Йоркшир

Одним із актуальних завдань сучасного мовознавства можна назвати дослідження діалектної лексики. Її вивчення сприяє відродженню регіональної ідентичності та показує мовну картину світу того часу, яка вербалізується, насамперед, у лексичних та фразеологічних одиницях. Опис та аналіз тематичних груп має не лише лінгвістичну цінність, але й дає величезний етнологічний матеріал для суміжних дисциплін. Тому, даний параграф присвячений вивченню тематичних груп, які описують побут, побутові реалії та дії у досліджуваних діалектах.

Слід зазначити, що тематичну групу в сучасному мовознавстві тлумачать неоднозначно. У цій дипломній роботі під тематичною групою розуміється історично сформоване структурно-семантичне ціле, в яке можуть входити лексико-семантичні групи на правах сегментів єдиної системи. У позамовному просторі тематичні групи співвідносяться з реаліями, які об'єднуються спільністю їх властивостей і призначення.

Типологія побутової лексики залежить від кількості та набору побутових реалій, назв, які входять в тематичну групу «Побутова лексика».

Аналіз діалектних словників XIX та XXI століть дозволив відібрати 230 лексичних та фразеологічних одиниць, які вербалізуються у діалекті графства Йоркшир. Вони були розподілені на 4 групи, розглянемо їх далі.

Назви реалій соціальних взаємозв'язків пов'язаних з грошима та майном.

Ця підгрупа є найменшою з усіх представлених. Це ті лексичні та фразеологічні одиниці, котрі позначають усе пов'язане з темою грошей.

XIX століття: *addlings* – «зарплата»; *brass* – «гроші, власність»; *footing or foot ale* – «гроші, зарплата»; *gear* – «багатство»; *good sale to ye* – «чайові»; *lairking brass* – «кишенькові гроші»; *wage* – «заробітна плата».

XXI століття: *ackers* – «гроші»; *addle* – «заробляти»; *brass* – «гроші, монети»; *chink* – «гроші, монети»; *near* – «економний»; *norpins* – «мілко

розміняні гроші»; *potless* – «без грошей»; *scoddy* – «убогий»; *tanner* – «шестипенсовик»; *graithe* – «багатство».

Культура графства Йоркшир розвивалася протягом усієї його історії під впливом тих, хто приходив контролювати цей регіон, а саме: кельти, римляни, англійці, вікінги, нормани. Найбільш поширений стереотип про жителів Йоркшира пов'язаний з грошима: є британська приказка, що «йоркширський житель – це шотландець з усією видавленою з нього щедрістю». Цей стереотип можна прослідкувати у девізі йоркширця:

*"Ear all, see all, say nowt;
Eyt all, sup all, pay nowt;
And if ivver tha does owt fer nowt –
Allus do it fer thissen".*

Що в перекладі означає: «Чути все, бачити всіх, нічого не говорити; Їжте все, пийте все, нічого не платіть; І якщо коли-небудь ви щось робите даремно – завжди робіть це для себе».

У порівняльному аналізі двох історичних зрізів можемо бачити, що діалектна лексика з цієї підтеми не була достатньо широко розвинена в ХІХ столітті і такою ж залишилася в ХХІ столітті, додавши до свого складу лише декілька лексичних одиниць: *chink* – «монети»; *near* – «економний»; *norpins* – «мілко розміняні гроші».

Назви реалій народного одягу та взуття.

За результатом аналізу двох діалектних словників ХІХ та ХХІ століть було виділено лексичні одиниці, які представлені далі.

ХІХ століття: *cranky* – «білизна»; *to fettle* – «одягатися»; *flappery* – «незначні елементи одягу»; *fouty* – «непідходяща сукня»; *goloshes* – «покриття для взуття для мокрої погоди»; *happing* – «натільна білизна»; *harn* – «груба білизна»; *a leeacing mob* – «кепка оздоблена мереживом»; *to moot out* – «рватися (про одяг)»; *sark* – «сорочка»; *sarkless* – «без сорочки»; *shoon or sheean* – «взуття»; *streak`d out* – «одягнений»; *tippy* – «поля капелюха».

XXI століття: *breeks or britches* – «брюки»; *gansey* – «традиційний светр рибаків»; *hackle* – «одяг»; *kecks* – «штани або підштаники»; *piece* – «довжина одягу»; *sark* – «сорочка»; *slops* – «штани»; *clog* – «взуття з дерев'яною підошвою»; *clouts* – «нижня білизна».

Як бачимо, превалюють здебільшого слова, які описують звичайний одяг більш відповідний для холодної пори року або для несприятливих погодних умов: *goloshes* – «покриття для взуття для мокрої погоди»; *sark* – «сорочка»; *breeks or britches* – «брюки»; *gansey* – «традиційний светр рибаків»; *kecks* – «штани або підштаники»; *clog* – «взуття з дерев'яною підошвою». В обох групах є лексеми на позначення поняття «білизна» та «натільний одяг», які з синонімічного ряду, що існував у XIX столітті *cranky* – «білизна»; *happing* – «натільна білизна»; *harn* – «груба білизна» скоротилися до однієї лексеми у XXI столітті: *clouts* – «нижня білизна».

Також трапляються лексичні одиниці пов'язані з професіями, а саме: *gansey* – «традиційний светр рибаків», *clog* – «взуття з дерев'яною підошвою» тощо.

Назви їжі, напоїв, їх приготування і компоненти.

Ця група представлена численною кількістю видів страв та напоїв.

До найпростіших страв відносяться: *chimpings* – «вівсянка грубого помелу, крупа»; *chizzel* – «висівки»; *collops* – «шмапочки м'яса»; *crowdy* – «вівсянка на воді»; *crudded* – «творог»; *jodderum* – «желе»; *sounds* – «маринована тріска» (XIX ст.); *dad* – «шматок чогось(наприклад, хліба)»; *gowldy* – «вівсянка»; *kale* – «вівсянка або юшка»; *shive* – «тонкий шматок(м'яса або хліба)»; *pobs, pobbies* – «м'яка їжа для дітей»; *scollops* – «смажена картопля»; *watter wallops* – «варені пельмені» (XXI ст.).

Лексика йоркширського діалекту багата на різні види запіканок та пирогів, які різняться за формою та вмістом та їх інгредієнтів: *flsun* – «заварний крем»; *leeghtening* – «дріжджі»; *pepper-cake* – «пряник» (XIX ст.) *alicker* – «оцет»; *bratted* – «скисання(молока або сметани)»; *growler* – «пиріг із

свининою»; *jumble* – «традиційний пряничний торт»; *parkin* – «торт»; *patty* – «рибний пиріг»; *pikelet* – «йоркширські пампушки» (XXI ст.).

Більшу частину напоїв займають пиво та ель, також трапляється чай: *botchet* – «медове пиво»; *draff* – «пивоварні зерна»; *to leeace tea* – «доливати щось в чай(наприклад, джин)»; *heat pots* – «кружки з гарячим елем» (XIX ст.); *yal* – «ель, пиво» (XXI ст.).

Йоркшир є історичним центром для пивоваріння, де є такі пивоварні, як "Tetley's", "John Smith's", "Sam Smith's", "Black Sheep", "Stones' Brewery", "Best Bitter Theakston", "Timothy Taylor" and "Copper Dragon".

Лексичні одиниці на позначення солодошів: *ower-nice* – «ласощі»; *goodies* – «солодоші»; *spice* – «солодоші». Можемо прослідкувати, що точні назви солодошів як страв представлені в підгрупі вище. У даній підгрупі зазначено тільки загальні поняття.

До останньої групи можна віднести лексичні та фразеологічні одиниці на позначення дій пов'язаних з їжею, деяких інгредієнтів для приготування їжі та понять для опису їжі або самого процесу їди: *back may trust, but Belly won't* – «голод не зачекає»; *belly-timber* – «їжа»; *brander* – «обсмажувати»; *cloggy or clogging* – «важка їжа»; *a daum* – «невелика порція»; *downdinner* – «вечірнє чаювання»; *a kedge or kedgebelly* – «ненажера»; *kedg`d* – «повний їжі»; *kedging* – «їжа»; *milkhouse* – «молочний відділ»; *saim* – «свиняче сало»; *to sam* – «згортання молока для виготовлення сиру»; *saut* – «сіль»; *scallions* – «цибуля-порей»; *to sheal or shill* – «скисляти молоко»; *sipper-sauces* – «викликати апетит»; *swine-swill* – «свинина» (XIX ст.); *brussen* – «переїдання»; *carlins* – «сушений горох»; *demmock* – «зіпсована картопля»; *duffy* – «пухкий і перепечений»; *mention* – «мала вага(їжі)»; *orts* – «недоїдки»; *over-faced* – «багато їжі»; *sad* – «погано піднялося тісто»; *saim* – «готувати жир або свине сало»; *scrap* – «їжа»; *scraps* – «шматки тіста»; *shiver* – «дуже тонкий шматок»; *tack* – «погана їжа»; *bezzle* – «їсти або пити жадібно»; *wolsh* – «несмачний» (XXI ст.).

Кухня Йоркшира відома різноманіттям інгредієнтів, а також своїми солодкими стравами.

Йоркширський пудинг – ледь не найвідоміший приклад їжі в Йоркширі, його зазвичай подають із запеченою яловичиною, овочами та картоплею. Він створюється з кляру і в більшості випадків страва включає підливу.

Його також можна подати як пікантну страву з цибулею та зеленню у тісті, але також можна подати згодом з варенням.

Паркін – солодкий імбирний пиріг, який відрізняється від стандартних імбирних пирогів тим, що включає вівсянку та патоку як частину традиційного рецепту.

Пряник, одна незвичайна форма пряників з Йоркширу, має посередині шар кристалізованого імбиру.

Сир Венслідейл – сир, асоційований з Венслідейлом у Північному Йоркширі; місцеві пасовища надають сиру неповторний аромат, яким він славиться.

Імбирне пиво – напій зі смаком імбиру, воно існує з середини 1700-х років.

Починаючи з 1700-х років, Йоркшир і, зокрема, місто Йорк, спостерігали зростання кількох шоколадних фабрик або компаній, що становили важливу частину кондитерської промисловості, а тепер мають всесвітньо відому продукцію. До них належать:

1. "Rowntree's" (Йорк) – випускає "Kit Kat", "Smarties", "Aero", "Fruit Pastilles", "Black Magic" і "Polo".
2. "Terry's" (Йорк) – виробляє шоколадний апельсин "Terry's", "York Fruits", "Neapolitans" та "Terry's All Gold".
3. «Торнтонс» (Шеффілд) – бере участь у виробленні розкішного шоколаду, такого як шоколадні трюфелі.
4. «Бассетт» (Шеффілд) – який випадково винайшов асорті лакриці в 1899 році і досі зберігає свою фабрику в Хілсборо.
5. "Mackintosh's" (Галіфакс) – виробляє іриски.

6. "A.L. Simpkin & Co. Ltd" (Шеффілд) – виробляє перші у світі подорожні солодоші у герметичних жерстяних банках.

Побутові дії.

Ця категорія слів описує повсякденні дії людини, які включають: роботу по дому та господарству, приміщення та їх частини, опис вираження емоцій та побутових дій, побутові предмети.

Першу групу складають поняття роботи по дому та господарству: *To darken the door* – «затуляти собою світло переступаючи поріг»; *to earn or yearn* – «згортатися як молоко»; *home-coming* – «вечірнє повернення додому після виконаної роботи» (XIX ст.); *alley-taw* – «мармур, що використовується для дитячої гри»; *bassock* – «голосно молотити»; *broddle* – «зробити отвір»; *dashery* – «робота по дому»; *fetling` day* – «день прибирання(в основному п`ятниця)»; *kibble* – «розтерти на малі шматки»; *pots* – «миття посуду»; *set* – «накривати на стіл, або сіяти насіння» (XXI ст.).

Порівнюючи лексичний склад діалектизмів XIX та XXI століть слід зазначити, що лексеми XXI століття більш точно називають дії пов`язані з побутом та роботою по дому: *fetling` day* – «день прибирання(в основному п`ятниця)»; *pots* – «миття посуду»; *set* – «накривати на стіл, або сіяти насіння».

Друга група – приміщення та їх частини: *doorstead* – «дверна лудка»; *gally-bauk* – «залізний стержень у трубі димоходу»; *hinder end* – «задня частина чогось»; *the hose-place* – «кімната, в якій живуть всі члени сім`ї»; *kirk* – «церква»; *the neukin* – «димохід в кутку» (XIX ст.); *biel* – «укриття, житлові приміщення»; *doorstone* – «поріг»; *ginnel* – «доріжка між будинками»; *helm* – «гараж»; *hesp* – «засув»; *knapper* – «дверний молоток»; *laggie* – «комора»; *netty or nassy* – «туалет»; *sneck* – «дверний засув»; *vennel* – «раковина або злив»; *yam* – «дім» (XXI ст.).

Аналізуючи діалектизми на позначення приміщень та їхніх частин, доходимо висновку, що прагнення людини до благоустрою своєї оселі обумовило появу нових лексем, таких як: *helm* – «гараж»; *laggie* – «комора»;

netty or nesy – «туалет»; *vennel* – «раковина або злив» на позначення нових приміщень та зручностей.

Третя група – побутові предмети: *dout* – «вогнегасник для свічки»; *dubblor* – «глибока тарілка або блюдо»; *duffil* – «вид грубої вовняної тканини»; *eldin* – «дрова»; *elsin* – «шило»; *fire-fodder* – «паливо для вогню»; *firestead* – «місце для вогнища»; *gain or gairn* – «вовняна нитка»; *garsil* – «паливні палички»; *goblet-glass* – «великий келих»; *gnar* – «вузол»; *handclout* – «рушник»; *hippings* – «дитячі серветки»; *keecal-pot* – «горнятко для каші»; *load-saddle* – «дерев'яне сідло»; *napery ware* – «посуд»; *pillow-slip* – «наволочка»; *seeing-glass* – «дзеркало» (XIX ст.); *case clock* – «годинник бабусі або дідуся»; *eldin* – «дрова»; *firepoint* – «кочерга»; *flither* – «блюдечко»; *grid* – «велосипед»; *kist* – «дерев'яний ящик або чемодан»; *leap* – «великий глибокий плетений кошик»; *maiden* – «дерев'яна сушарка для білизни» (XXI ст.).

Ця група тісно пов'язана зі словами на позначення результату дій, наприклад: *fire-flaught* – «вуглинка, що вилітає з вогню»; *flet or flaught* – «розпечене вугілля»; *ingle* – «вогонь» (XIX ст.); *fleet* – «вогонь або вуглинка»; *flet* – «вогонь або вуглинка»; *lunt* – «світло або полум'я»; *rick* – «дим» (XXI ст.).

Четверта група – опис вираження емоцій та побутових дій: *to file over* – «лестити»; *to hod talk* – «пліткувати»; *lay-father* – «людина, яку ставлять в приклад»; *moor-end* – «сільські манери»; *notified* – «знаменитість»; *od-rabit-lit-o`them or od-rat-`em* – «поспішний осуд» (XIX ст.); *acting a goat* – «возитися, бути дурним»; *agee* – «косо або криво»; *ah* – «я»; *arrered* – «побитий чи переможений»; *arvill* – «похорон»; *as snug as a bug in a rug* – «тепло і затишно»; *babberpants* – «боягузливий»; *badly* – «погано почуватися»; *barley* – «перемир'я в дитячій грі»; *belter* – «винятковий приклад чогось»; *bensel or bensil* – «бити або крушити»; *bide* – «терпіти щось»; *blackbright* – «дуже брудний»; *blowed* – «ошелешений, вражений»; *bluther* – «ридати голосно і нарочито»; *bonny* – «привабливий, той що виглядає здоровим (про жінку чи дитину)»; *braying* – «напад з кулаками»; *broken* – «зламаний»; *brussen* –

«хвалькуватий»; *by gum!* – «Йї Богу!»; *by heck!* – «До біса!»; *caff* – «кидати або здаватися»; *call* – «критикувати»; *canny* – «дбайливий, проникливий»; *canty* – «бадьорий»; *catie-cornered* – «навскіс, косо»; *champion* – «чудово»; *chelp* – «відповідати або жалітися(про дитину)»; *chuffed* – «зраділий»; *chuffed off* – «розчарований»; *chuffy* – «зарозумілий»; *chunter* – «бурмотіння»; *clarty* – «вимазаний брудом або жиром»; *cobby* – «активний»; *conny* – «дорогий»; *cop* – «зловити»; *cronk* – «тулитися(для зігрівання)»; *cussen* – «похмурий»; *cutter* – «жвава розмова»; *daffly* – «збентежений»; *darking* – «підслуховування»; *dowly* – «низькодухий»; *droy* – «спраглий»; *mash* – «заварювати чай»; *maul abaht* – «бити»; *mazzen* – «мріяти»; *mell* – «мішатися, втручатися»; *mend* – «переставляти»; *nabbins* – «ласкаве звертання до дитини»; *nanpie* – «базіка»; *nicely* – «здоровий»; *nitherin`* – «гірко холодний»; *nointer* – «ледарювати»; *nuppit* – «простак, дурень, шкідлива дитина»; *offald* – «зморений і брудний»; *penk* – «інспектувати крадькома»; *pynot* – «базіка»; *pine, pined* – «бути голодним»; *plague* – «дражнити»; *roaring* – «ридання»; *roister* – «голосний дитячий плач»; *seggie* – «наступний у грі»; *soft* – «безглуздий»; *testril* – «дитина з поганою поведінкою»; *tommy* – «нісенітниця»; *tyke* – «мала дитина»; *yonderly* – «заклопотаний» (XXI ст.).

Така кількість побутової лексики обумовлена тим, що люди у побуті спілкуються, називають речі певними словами, виражають почуття, емоції, думки. Вони можуть не спілкуватися на теми, пов'язані з їхньою роботою, але обговорюватимуть домашні, наприклад, теми, такі як: виховання дітей, домашні обов'язки, приготування страв тощо.

В основному, спілкуючись вдома люди не будуть використовувати унормовану літературну мову, а розмовлятимуть зручною для них говіркою. На мою думку, прослідковується велика кількість лексичних та фразеологічних одиниць саме з цієї теми ще й тому, що люди, розмовляючи з використанням діалектизмів, доводять свою ідентичність. Тому що багато жителів Йоркшира безмірно пишаються своїм графством та своєю ідентичністю.

Як свідчить аналіз лексики охоплює усі сторони життя мешканців графства Йоркшир Англії XIX та XXI століть і відображає її специфіку, а саме: буденне життя, кулінарні уподобання, предмети побуту та одягу.

2.2 Спеціальна та професійна лексика діалекту графства Йоркшир

Даний параграф присвячений аналізу спеціальної та професійної діалектної лексики графства Йоркшир XIX та XXI століть. Спеціальну та професійну лексику складають слова й вирази, властиві людям певних професій. Спеціальна лексика створюється людьми-фахівцями певної галузі. Професійна ж лексика більш емоційно-забарвлена, оскільки вона формується в усному мовленні людей.

Аналіз діалектних словників XIX та XXI століть дозволив відібрати 70 лексичних та фразеологічних одиниць, які вербалізуються у діалекті графства Йоркшир. Вони були розподілені на 3 групи: назви професій, види робочої діяльності, назви знарядь праці.

Назви професій: ale-draper – «митник», «дрібний торговець»; *a botch* – «швець»; *cedman* – «поет»; *cess gatherer* – «колектор ставок»; *chap* – «купець»; *a clower* – «гарний робітник»; *cobles* – «рибаки в північних морях»; *cobleman* – «пілот, рибак, моряк»; *a drink-driver* – «пивовар»; *estringlayer* – «виробник мотузок»; *horse-couper* – «торговець конями»; *packman* – «педалер»; *sowter* – «швець взуття» (XIX ст.); *badger* – «дилер, міщанин»; *bellman* – «глашатай, сповісник»; *collier* – «шахтар»; *turn* – «конферансьє»; *wreet* – «колісник»; *delver* – «робочий кар'єра»; *legger* – «людина, яка рухає баржу через вузький канал» (XXI ст.).

Семантичний аналіз даної групи лексики показав, що з XIX по XXI століття діалектизми на позначення спеціальної лексики зазнали змін, які на нашу думку пов'язані з розвитком професійної діяльності людини, появою

нових більш популярних професій, які витіснили ті, потреба фахівців з яких скоротилася. Наприклад, купця (*chap*) стали називати дилером (*badger*), також торговець конями (*horse-couper*), виробник мотузок (*estringlayer*), колектор ставок (*cess gatherer*) до XXI століття вийшли з ужитку, натомість з'явилися нові популярні професії: конференсьє (*turn*), людина, яка рухає баржу через вузький канал (*legger*), шахтар (*collier*).

Види робочої діяльності та робочі місця: hotch – «робота або бізнес»; *a canting* – «аукціон»; *a drink-draught* – «пивоварський фургон»; *host-house* – «фермерський лоток на ринку» (XIX ст.); *lamping* – «браконьєрство»; *bastille* – «робітний дім»; *beet* – «ремонтувати (сіті)»; *braid* – «плести або лагодити сіті»; *idle-back* – «час на відпочинок пожежника»; *learn* – «вчити»; *delf* – «каменоломня»; *drop o` York* – «поміст ката»; *Tom Pudding* – «вугільна баржа»; *skeller* – «косити, кривити(при обробці дерева)»; *snap* – «ланч шахтаря» (XXI ст.).

Дана група діалектизмів представляє професійну лексику, яка, як зазначалося вище, формується у ході спілкування людей-представників різних професій в процесі їхньої професійної діяльності.

Проаналізувавши представлену вибірку лексики зазначимо, що внаслідок зміни професійної діяльності населення графства Йоркшир змінився як обсяг даної тематичної групи, так і її семантичне наповнення. Зокрема до вжитку ввійшли слова на позначення понять професійної діяльності та робочих місць, наприклад: ремонт або виготовлення сітей (*beet or braid*), вчити (*learn*); лексика на позначення поняття часу для відпочинку працівників: час на відпочинок пожежника (*idle-back*), ланч шахтаря (*snap*) тощо.

Назви знарядь праці: arridges – «фурнітура»; *ass-caard* – «лопата для попелу»; *badger barfan* – «кінський нашійник»; *bleck* – «відпрацьоване масло»; *brandnew* – «з рук виробника»; *brashy* – «низька якість»; *brave* – «гарна якість»; *fire-eldin* – «паливо»; *fishing tawn* – «волосінь»; *geavelock* – «лом для підняття каміння»; *a glut* – «великий дерев'яний клин»; *grundage* – «земельна рента за орендоване майно»; *guilevat* – «діжка для ферментування

пива»; *kinling* – «матеріали для розпалювання вогнища»; *mak-weight* – «балансир для вагів»; *mell* – «дерев'яна киянка» (XIX ст.); *blazer* – «шматок металу, що захищає від займання»; *coil* – «вугілля»; *coilskep* – «ведерко для вугілля»; *cut* – «канал»; *fent* – «непарний залишок тканини»; *firepoint* – «кочерга»; *goit* – «водний канал»; *halsh* – «аркан»; *keslop* – «ранет, використовується для вироблення сиру»; *latt* – «тонка смужка дерева, що може використовуватися в стелі або в огорожі»; *lop* – «рибацький термін»; *lum* – «димова труба»; *nerks* – «осколок, стружка»; *oile* – «отвір (наприклад, яма для вугілля)»; *quarrel* – «плита або скляна панель»; *seg* – «металева шпилька для армування підошви взуття для мінімізації зносу»; *slack* – «вибоїна, пил від вугілля»; *spell* – «осколок дерева»; *stee* – «трап»; *strickle* – «точильний камінь» (XXI ст.).

У ході дослідження було з'ясовано, що лексика даної тематичної групи оновилася завдяки появі нових лексичних одиниць на позначення знарядь праці, використовуваних у професійній діяльності населення графства Йоркшир, оскільки на зміну старим знаряддям праці прийшли нові, то відповідно з'явилися лексеми на позначення нових понять. Зокрема: плита або скляна панель (*quarrel*), трап (*stee*), металева шпилька для армування підошви взуття для мінімізації зносу (*seg*) тощо

Йоркшир має горду промислову спадщину, починаючи від видобутку вугілля і закінчуючи текстильними фабриками та металургійними комбінатами, які одягали та будували імперію. Зайняті фабрики та густонаселені промислові райони спричинили такий ступінь забруднення, який лише в наші дні покращується.

На вугільних родовищах Йоркширу колись працювало чверть мільйона чоловіків і жінок. У вісімнадцятому столітті в шахтах не було різниці за статтю, і часто було так жарко далеко під землею, що робітники роздягалися, чоловіки працювали цілком оголеними, а жінки роздягалися до пояса.

Хоча йоркширська гірничодобувна промисловість зараз на жаль виснажена, вона залишила спадщину з точки зору діалектних термінів, які

збереглися. Однією з таких фраз є наказ ставити *t'rwood i 't'oile*. Вважається, що це впливає з гірничої практики перешкоджання потоку повітря через шахту, перекриваючи вентиляційні отвори плоскими дерев'яними дошками. Для цього часто наймали дітей, і в шахті було звичайно чути вказівки класти *t'wood i 't'oile*, тобто вкладати дрова в отвір або перекривати вентиляційні отвори.

Йоркширські шахтарі та промислові працівники мають горді музичні традиції, в регіоні випускається багато витончених духових оркестрів. Час був тоді, коли кожен млин, село та працююче чоловіче товариство мали свій духовий оркестр, який забезпечував відпочинок та спілкування чоловіків та розваги для решти громади. Існували процвітаючі традиції змагань духових оркестрів, з місцевою гордістю, міцно пов'язаною з успіхом або невдачею оркестру проти тих, хто з сусідніх районів. Іноді ці змагання охоплювали графства і навіть країни.

Риболовецьке господарство на узбережжі було не менш зайнятим – оселедцевий флот слідував за мілинами від порту до порту через Стейтс, затоку Робін Гуда, Фламборо, Брідлінгтон, Філі, Скарборо та Вітбі.

Були й інші морські «врожаї»: лімпи були основною частиною рибальського набору, який використовувався як приманка для більших виловів, а збирачі лімпів обробляли пляжі вдовж узбережжя.

У ході дослідження професійної лексики було з'ясовано беззаперечний факт наповнення зазначеної тематичної групи лексичними одиницями для позначення понять, які стосуються професійної діяльності, знарядь праці, а також професійної лексики на позначення видів діяльності та робочих місць.

Аналіз історичних зрізів XIX та XXI століть показав, що склад діалектичних одиниць зазнав змін та оновлення, що безпосередньо пов'язано із розвитком промисловості графства Йоркшир, популяризацією нових професій. Але враховуючи традиційні види професійної діяльності населення даної території, зокрема рибальство, видобування корисних копалин, ткацтво

та металургію, доходимо висновку, що докорінних змін тематична група «Спеціальна та професійна лексика» не зазнала.

2.3 Тематична група «Сільське господарство»

Під час дослідження діалектної лексики сільського господарства у графстві Йоркшир у XIX та XXI століттях було виділено 50 лексичних та фразеологічних одиниць, які були розподілені на декілька лексико-семантичних груп.

Звернемося до їх аналізу.

Найменування сільськогосподарських культур та вироблених з них продуктів: blencorn – «пшениця змішана з житом»; *blendings* – «квасоля змішана з горохом» (XIX ст.).

У ході аналізу було виявлено, що у XXI столітті лексика з цієї підтеми повністю вийшла з ужитку. На нашу думку цей факт говорить про скорочення та, можливо, повну відмову від необхідності вживати діалектні одиниці для назв сільськогосподарських культур та вироблених з них продуктів.

Найменування знарядь праці, виробничого інструменту та його деталей: hoppet or hopper – «насінневий кошик»; *lea* – «коса»; *mill-gear* – «млин» (XIX ст.); *creel* – «лава для вбивства свиней»; *laithe* – «кошара»; *lye* – «коса»; *tawkin* – «опудало»; *pleeaf* – «плуг» (XXI ст.).

На прикладі даної підгрупи бачимо, що окремі лексичні одиниці, як насінневий кошик (*hoppet or hopper*) вийшли з ужитку у зв'язку із автоматизацією виробничих процесів, а деякі, як коса (XIX ст. – *lea*, XXI ст. – *lye*), залишившись у мовленні, змінили свій графічний вигляд.

Найменування приміщень, місця роботи: bield – «сарай»; *byre or byer* – «корівник»; *cote* – «сарай»; *a cow-byre* – «корівник»; *a cow-gate* – «пасовище для корови»; *fold garth* – «господарський двір»; *geeatage or gateage* –

«пасовище для великої рогатої худоби»; *keeaving rake* – «сарай»; *a kye-byre* – «корівник»; *onestead* – «одиначний фермерський будиночок»; *oskin* – «загін для вола»; *staggarth* – «фермерський степ»; *thwait* – «хутір» (XIX ст.); *byre* – «корівник, хлів»; *creep-hole* – «отвір у кам'яній стіні для проходу овець»; *`en`oile* – «курятник»; *mistal* – «хлів» (XXI ст.).

Аналізуючи семантику поданої тематичної групи лексики, зазначимо, що синонімічність лексичних одиниць на позначення одного й того ж поняття, що існувало у XIX столітті зазнала скорочення до однієї лексеми на позначення реалії. Наприклад, у XIX столітті синонімічний ряд на позначення поняття «корівник» налічувало близько синонімів, таких як *a byre or byer*, *cow-byre*, *a kye-byre*, на відміну від XXI століття, де на позначення того ж поняття залишилася одна лексема *byre*. З іншого боку, лексеми на позначення поняття пасовища для худоби (*a cow-gate*, *geeatage or gateage*) вийшли з ужитку у діалектній формі, що дає підстави вважати, що на сучасному етапі дане поняття позначається за допомогою унормованої лексики.

Найменування на позначення ділянок землі, що певним чином обробляються: *aither* – «борозниста земля»; *cam* – «земляний насип між полями»; *cars* – «земля, яку затоплює повеннями»; *heck* – «сінокос»; *mew* – «косити сіно» (XIX ст.); *bezzle* – «засіювати»; *scroggin`* – «збір урожаю»; *set* – «сіяти насіння» (XXI ст.).

Аналізуючи дану лексичну групу слід зазначити, що діалектні лексеми на позначення таких понять як борозниста земля (*aither*), земляний насип між полями (*cam*), земля, яку затоплює повеннями (*cars*) тощо, вийшли з ужитку в діалектній формі, але можна припустити, що у XXI столітті відбулася заміна зазначених діалектизмів унормованими лексемами, оскільки у графстві Йоркшир продовжується активна обробка земельних угідь.

Поняття, що описують худобу: *bisslings or beastlings* – «перше молоко корови»; *bullseg* – «кастрований бик»; *cazzons* – «гній висушений для палива»; *cow-clags* – «комки бруду на шерсті худоби»; *cruke* – «хвороба шиї у худоби»; *drape* – «немолочна корова»; *fellon* – «хвороба шкіри корови від холоду»; *milk-*

cans – «молочні відра»; *ure* – «вим'я» (XIX ст.); *cow-clap* – «плескання корови»; *doddy* – «корова без ріг»; *ket* – «тельбухи»; *kye* – «велика рогата худоба»; *rops* – «кишки»; *sharn* – «коров'ячий гній»; *yewer* – «вим'я корови» (XXI ст.).

Сільське господарство графства Йоркшир крім рослинництва представлене такою галуззю сільськогосподарської діяльності як тваринництво, а саме: розведення великої рогатої худоби, свинарство, вівчарство. Це зумовлює широке використання діалектизмів на позначення реалій, пов'язаних із розведенням худоби. Слід зазначити, що у XIX та XXI століттях побутували лексеми на позначення понять пов'язаних із розведенням великої рогатої худоби, зокрема у XIX столітті – перше молоко корови (*bisslings or beastlings*), кастрований бик (*bullseg*), немолочна корова (*drape*) тощо, у XXI столітті – корова без ріг (*doddy*), велика рогата худоба (*kye*), коров'ячий гній (*sharn*). У ході дослідження нашу увагу привернула лексема на позначення поняття вим'я корови, морфемний склад якого у XXI столітті зазнав змін: *ure* → *yewer*.

Йоркширські Дейли – прекрасна і продуктивна фермерська територія, що має горді сільські традиції виробництва вовни, молочних продуктів та м'яса. Окрім великих сільськогосподарських концернів, більшість сільських домогосподарств також мали свою невелику ділянку землі, де вони могли вирощувати овочі та займатися розведенням домашньої птиці.. Однак іноді угіддя цих дрібних власників піддавалися грабунку.

Аналізуючи бачимо, що загальна кількість лексичних одиниць у поданій тематичній групі зменшилася. Зокрема, синонімічні ряди скоротилися до однієї лексеми на позначення поняття, відбулася заміна діалектизмів одиницями, які відповідають лексичній нормі. Деякі лексеми змінили свій графічний та морфемний склад. Ми вважаємо, що до цього могла призвести урбанізація графства Йоркшир, зменшення інтересу до розвитку сільського господарства з боку населення.

2.4 Тематична група «Явища природи»

У ході аналізу діалектної лексики даної тематичної групи XIX та XXI століть було виділено 47 лексичних та фразеологічних одиниць на позначення понять явищ природи та кліматичних явищ графства Йоркшир.

Під час дослідження нами було відібрано зразки лексем зі словника діалектних одиниць XIX століття [Robinson 1855]:

Blashy – «вологий, дощовий»; *blusterous or blustery* – «вітряний»; *custard-winds* – «холодні вітри зі сходу»; *denty or dentyish* – «погодний термін»; *downfall* – «погодний термін»; *droppy or droppyish* – «дощовий»; *to fey* – «віяти природним вітром»; *fresh* – «повінь»; *hag* – «туман»; *harden-faced* – «погана погода»; *harr* – «сильний туман або дощ»; *henscrats* – «маленькі смугасті хмари»; *hovering* – «неспокійна погода»; *a lipper* – «невеликий шторм»; *moorn* – «ранок»; *muggy* – «туманний»; *owerkesseen* – «похмура погода»; *a perishment* – «сильний холод»; *rowing* – «шторм»; *roke* – «туман»; *the scud* – «дощові хмари»; *sundown* – «захід сонця».

Зі словника діалектизмів XXI століття було виділено такі лексеми [Maskill 2013]:

Blashy – «волога, шквальна погода»; *clap cold* – «кам'яний холод»; *clashy* – «штормова погода»; *daized* – «задубілий від холоду»; *darkening* – «сутінки»; *dwamy* – «тьмянний»; *dwalmu* – «тьмянний»; *glave* – «холод і тремтіння»; *harr* – «туманний»; *hig* – «ливень»; *mizzle* – «погана погода з мрякою та туманом»; *muddly* – «вологий»; *ossin`ter slaht* – «виходити на дощ»; *parky* – «зимно»; *pash* – «ливень»; *rawk* – «туман, мряка»; *shent over* – «хмарний»; *siling* – «ливень»; *snizy* – «хльостко холодно»; *teem* – «дощити сильно»; *tewtle* – «легкий сніг»; *weatherglass* – «барометр»; *white over* – «легкий шар снігу»; *wuthering* – «буйний вітер»; *intake* – «земля для сільського господарства з грубого болота».

У ході дослідження нами було з'ясовано, що цю тематичну групу складають лексичні одиниці, які називають поняття пов'язані з явищами

природи та кліматом, притаманними графству Йоркшир, а саме: помірний та вологий. Хоча клімат Англії дещо схожий на кліматичні умови північних країн континентальної Європи, та все ж її природа має свої особливості, що обумовлено близькістю Північно-Атлантичного течії.

Аналізуючи вибірку звертаємо увагу на скорочення синонімічних рядів на позначення понять, пов'язаних із природними явищами, до однієї лексеми. Наприклад, у XIX столітті синонімічний ряд на позначення поняття туман налічував близько трьох лексем, таких як: *hag, harr, roke*; тоді як у XXI столітті залишилася одна лексема *rawk* на позначення поняття туман і мряка водночас. Нашу увагу привернув діалектизм виражений прикметником на позначення явища туманний, який повністю змінив свій вигляд: *muggy* → *harr*. Слід зазначити, що лексема *harr* була в ужитку ще в XIX столітті та відносилася до слів-іменників, а вже в XXI столітті перейшла в розряд прикметників, що на нашу думку обумовлено змінами як в лексичному, так і морфологічному складі мови.

Отже, доходимо висновку, що лексичне наповнення цієї тематичної групи з плином часу не змінилося, адже не змінився й кліматичні умови регіону, в якому розташоване графство Йоркшир.

2.5 Тематична група «Природа: Флора та Фауна»

У процесі дослідження й порівняння вибірок діалектної лексики даної тематичної групи на матеріалі історичних зрізів XIX та XXI століть було виділено декілька лексико-семантичних груп, до яких входить 120 реалій.

До поданої групи лексики відносяться лексеми безпосередньо пов'язані зі ступенем різноманітності флори та фауни ареалу проживання носіїв діалекту й кліматично-географічними умовами.

Аналіз показав, що територія графства Йоркшир багата на фауну та флору.

Фауна.

Назви птахів: cooscot – «лісовий голуб»; *cushats* – «дикі голуби»; *gorpins* – «птахи, які щойно вилупились»; *herring-sue* – «чапля»; *kestrel* – «яструб»; *nanpie or piet* – «сорока» (XIX ст.); *billy-biter* – «голуба синиця»; *bullspink* – «снігур»; *chippy* – «шпак»; *cleg* – «гедзь»; *dorp* – «чорна ворона»; *fleck-lenny* – «зяблик»; *gippy* – «шпак»; *gowk* – «зозуля»; *laverock* – «жайворонок»; *ruddock* – «дрізд»; *spink* – «зяблик»; *steg* – «гусак»; *tewit* – «чайка»; *ullett* – «совеня»; *ulloott* – «совеня»; *uzzle* – «чорний дрізд»; *yaffle* – «зелений дятел» (XXI ст.).

Аналізуючи лексичний склад тематичної групи на позначення понять пов'язаних із назвами птахів ми помітили, що на відміну від діалектизмів XIX століття, в яких містилися лексеми на загальне позначення позначення птахів, які щойно вилупилися (*gorpins*) у XXI столітті з'являються діалектизми на позначення дитинчат окремих птахів, наприклад, совеня (*ullett or ulloott*).

Назви риб та морських тварин: bauk – «окунь»; *ling* – «тріска»; *ninny-cocks* – «молоді омари»; *porriwiggles* – «пуголовики» (XIX ст.); *asker* – «тритон»; *ling* – «тріска»; *porriwiggle* – «пуголовок»; *scarborough woof* – «сом» (XXI ст.).

Дана лексична група не зазнала суттєвих змін, але є лексеми які вийшли з ужитку: окунь (*bauk*), молоді омари (*ninny-cocks*); та з'явилися діалектизми на позначення таких понять, як: тритон (*asker*), сом (*scarborough woof*). Імовірно це сталося внаслідок того, що популяція окремих видів скоротилася в той час, як інших – збільшилася.

Назви звірів: catswerril – «білка»; *catswhelps* – «кошенята»; *foumart or foulmart* – «тхір»; *galloways* – «коні»; *gilts* – «молода свиня»; *gimmer* – «молода вівця»; *hagworms* – «змії в лісі»; *hog* – «вівця»; *kitlins* – «кошенята»; *kye* – «корова»; *prick-a-back* – «колючий їжак»; *ratten* – «щур» (XIX ст.); *bellikin* – «щеня»; *brock* – «борсук»; *cuddy* – «осел»; *dacky* – «свиня»; *flittermouse* – «кажан»; *foumart* – «горностаї або тхір»; *gimmer* – «вівця»; *hagworm* – «змія»;

mowdiwarp – «кріт»; *renny* – «лисиця»; *shold* – «повзун»; *tod* – «лис»; *witheren or wrezzle* – «горностай, ласка» (XXI ст.).

Під час дослідження нашу увагу привернув той факт, що у лексичному складі йоркширського діалекту XIX століття превалювали діалектизми на позначення свійських тварин, що безпосередньо пов'язано із веденням господарства населенням графства. Натомість, у XXI столітті з'явилася велика кількість лексем на позначення диких тварин, наприклад, горностай (*witheren or wrezzle, fountart*), кріт (*mowdiwarp*), лисиця (*tod*) тощо. Що на нашу думку вказує на розвиток біологічної науки і, відповідно, у мові з'являються явища, які фіксують ці зміни.

Назви комах: *bullstang* – «бабка»; *clocks* – «жуки»; *cockroaches* – «чорні жуки»; *cow-ladies or judy-cow* – «сонечко» (XIX ст.); *arran* – «павук або павутиння»; *attercop* – «павук»; *blackclock* – «чорний жук»; *bullstang* – «бабка»; *bummlekite* – «джміль»; *buzzard* – «нічний метелик»; *dicky* – «воша»; *emmot* – «мураха»; *forkin`-robin* – «щипавка»; *jenny-spinner* – «довгоніг»; *judycow* – «сонечко»; *kedd* – «овеча воша»; *lady-cow* – «сонечко»; *lop* – «блоха»; *twinge* – «щипавка»; *twitchbell* – «щипавка»; *wesp* – «оса» (XXI ст.).

Порівняльний аналіз лексичних груп назв комах вказує на те, що кількість лексичних одиниць у XXI столітті збільшилася, але в ужитку залишилися діалектизми на позначення понять бабка (*bullstang*), чорний жук (*blackclock*), сонечко (*cow-ladies or judy-cow* → *lady-cow, judycow*) тощо. Відповідники до лексеми на позначення у XIX столітті поняття жуки (*clocks*) розширилися. На нашу думку, цією лексемою могли послуговуватися називаючи і реалії, які у XXI столітті отримали власні діалектизми на позначення комах: воша (*dicky*), щипавка (*forkin`-robin, twinge, twitchbell*), довгоніг (*jenny-spinner*), овеча воша (*kedd*), блоха (*lop*).

Флора: *banwoods* – «поля ромашки»; *bore-tree* – «бузина»; *breckons or brakens* – «папороті»; *brummels or bummelkites* – «ягоди живоплоту»; *buckhead* – «колючки живоплоту»; *carberries* – «агрис»; *carlings* – «сірий горох»; *cattrail* – «смердючий корінь валеріани»; *cattijugs* – «плід шипшини»;

chats – «шишки»; *covins or cuvins* – «барвінок»; *foal-foot* – «мати-й-мачуха»; *frumity or furmety* – «пшениця»; *goosegogs* – «агрис»; *peascods* – «горох у шкаралупі»; *popple* – «мак»; *runch* – «насіння дикої гірчиці»; *scrogs* – «кущі»; *sour dockens* – «щавель польовий»; *sea tang, tangles or sea wrack* – «ламінарія» (XIX ст.); *aum* – «в'яз»; *bottery* – «бузина»; *carr* – «болотистий ліс»; *eller* – «бузина»; *esh* – «ясень»; *goosegogs* – «агрис»; *hagg* – «частина лісу»; *haig* – «глід»; *hollin* – «гостролист»; *ing* – «заплавні луки»; *ivin* – «плющ»; *ling* – «верес»; *lug* – «колос»; *marrish* – «болотистий»; *moss* – «трясовина»; *paigle* – «первоцвіт»; *palm* – «верба з сережками»; *quicks* – «глід»; *renny-tails* – «наперстянка»; *simmeron* – «дика примула»; *tusky* – «ревінь»; *whinny* – «дрік»; *widdy* – «верба»; *yackron* – «жолудь»; *yak* – «дуб» (XXI ст.).

Природною рослинністю Британських островів є тайгові і змішані ліси з переважанням в них сосен, дубів і берез на півночі. В горах переважаючими деревними породами є дуб, береза і бук, а верхній пояс гір зайнятий луками, верещатниками і торфовищами.

Через діяльність людини ліси значно порідшали і перетворилися в рідколісся і зони дикої або напівдикій рослинності, химерно розкидані серед рівних оброблених полів. В регіоні переважає культурний ландшафт, представлений луками і полями.

Відповідних змін зазнав і лексичний склад діалекту графства Йоркшир, де на відміну від лексем XIX століття, в яких знайшли відображення поняття на позначення назв пов'язаних із рослинністю лісистій місцевості: живопліт (*brummels or bummelkites, buckhead*), шипшина (*cattijugs*), папороть (*breckons or brakens*), шишки (*chats*) тощо, у XXI столітті наповнення лексики даної тематичної групи зазнало змін: з'явилися діалектизми, що відображають наслідки господарської діяльності людини і зміни у складі флори графства Йоркшир: *carr* – «болотистий ліс»; *goosegogs* – «агрис»; *ing* – «заплавні луки»; *ivin* – «плющ»; *ling* – «верес»; *lug* – «колос»; *marrish* – «болотистий»; *moss* – «трясовина»; *paigle* – «первоцвіт»; *palm* – «верба з сережками»; *renny-tails* – «наперстянка»; *simmeron* – «дика примула»; *tusky* – «ревінь»; *widdy* – «верба».

Отже, порівняльний аналіз лексичного складу діалектизмів на позначення флори та фауни двох історичних зрізів ХІХ та ХХІ столітті, дає нам можливість висунути гіпотезу, що збільшення кількості лексичних одиниць цієї групи у ХХІ столітті зумовлене розвитком біологічної науки і господарської діяльності людини та пов'язаними з цими процесами відповідними змінами в лексичному складі діалектної мови для номінації нових реалій.

2.6 Порівняльний аналіз культурно-обумовленої лексики йоркширського діалекту в ХІХ та ХХІ століттях

Цей підрозділ присвячений порівняльному аналізу лексичних та фрезологічних одиниць йоркширського діалекту у ХІХ та ХХІ століттях з метою виявлення динаміки зміни культурно значимих концептів та реалій буття діалектоносіїв у зазначених темпоральних зрізах.

Аналіз побутової лексики показав, що вона була достатньо широко розвинена в ХІХ столітті та залишається такою у ХХІ столітті, додавши до свого складу декілька лексичних одиниць. Культурно вагомим є той факт, що з'являються слова пов'язані з грошима: монети (*chink*), мілко розмінні гроші (*norpins*).

Також залишаються слова, які описують звичайний одяг, більш відповідний для холодної пори року або для несприятливих погодних умов: : покриття для взуття для мокрої погоди (*goloshes*), сорочка (*sark*), брюки (*breeks or britches*), традиційний светр рибаків (*gansey*), штани або підштаники (*kecks*), взуття з дерев'яною підошвою (*clog*). В обох історичних зрізах є лексеми на позначення поняття «білизна» та «натільний одяг», однак у ХХІ столітті кількість лексем на позначення цієї реалії скоротилася до однієї: у ХІХ столітті білизна (*cranky*), натільна білизна (*happing*), груба білизна (*harn*), у

XXI столітті нижня білизна (*clouts*). Особливістю лексичного складу діалекту XXI століття стала поява лексичних одиниць пов'язаних з професіями, а саме: традиційний светр рибаків (*gansey*), взуття з дерев'яною підошвою (*clog*).

У XXI столітті з'являються лексеми, які більш точно називають дії, пов'язані з побутом та роботою по дому, благоустроєм оселі: *helm* – «гараж»; *laggie* – «комора»; *netty or nesy* – «туалет»; *vennel* – «раковина або злив» на позначення нових приміщень та зручностей. У результаті порівняльного аналізу було з'ясовано, що в ході технологічного прогресу лексема «гній висушений для палива» (*cazzons*), що існувала у XIX ст. вийшла з ужитку в XXI столітті, оскільки з'явилися нові альтернативні види опалення житлових приміщень.

Семантичний аналіз спеціальної професійної лексики також зазнав змін, що пов'язано з розвитком професійної діяльності людини, появою нових більш популярних професій, які витіснили ті, потреба фахівців з яких скоротилася або зникла, наприклад, торговець конями (*horse-couper*), виробник мотузок (*estringlayer*), колектор ставок (*cess gatherer*). Зокрема до вжитку ввійшли слова на позначення інших понять професійної діяльності та робочих місць, наприклад: ремонт або виготовлення сітей (*beet or braid*), конференсьє (*turn*), людина, яка рухає баржу через вузький канал (*legger*), шахтар (*collier*), плита або скляна панель (*quarrel*), трап (*stee*), металева шпилька для армування підошви взуття для мінімізації зносу (*seg*), вчити (*learn*) тощо; лексика на позначення поняття часу для відпочинку працівників: час на відпочинок пожежника (*idle-back*), ланч шахтаря (*snap*). Також слова набули іншої семантики, наприклад, купця (*chap*) стали називати дилером (*badger*).

Тематична група «Сільське господарство» кардинально змінилася у зв'язку із автоматизацією виробничих процесів та впливом літературної мови. Наприклад, насінневий кошик (*hoppet or hopper*) відсутній у сучасному словнику, бо більше не використовується. Вийшли з ужитку слова на позначення пасовища для худоби (*a cow-gate, geeatage or gateage*), борозниста земля (*aither*), земляний насип між полями (*cam*), земля, яку затоплює

повенями (*cars*) тощо. Також звужується кількість синонімів. Наприклад, у XIX столітті синонімічний ряд на позначення поняття «корівник» налічувало близько чотирьох лексем, таких як *a byre or byer, cow-byre, a kye-byre*, на відміну від XXI століття, де на позначення того ж поняття залишилася одна лексема *byre*.

Декілька понять залишились, зокрема, коса (XIX ст. – *lea*, XXI ст. – *lye*). У ході лексико-семантичного порівняльного аналізу було з'ясовано, що у XIX та XXI століттях побутували лексеми на позначення понять пов'язаних із розведенням великої рогатої худоби, зокрема у XIX столітті – перше молоко корови (*bisslings or beastlings*), кастрований бик (*bullseg*), немолочна корова (*drape*) тощо, у XXI столітті – корова без рог (*doddy*), велика рогата худоба (*kye*), коров'ячий гній (*sharn*). Але слід звернути увагу, що поняття представлені у XIX столітті вийшли з ужитку, натомість у XXI столітті з'явилися нові.

У ході дослідження тематичної групи «Явища природи» було з'ясовано, що її лексичне наповнення з плином часу не змінилося, адже не змінилися й кліматичні умови регіону, в якому розташоване графство Йоркшир. Більш того, було виявлено скорочення синонімічних рядів, наприклад, у XIX столітті синонімічний ряд на позначення поняття туман налічував близько трьох лексем, таких як: *hag, harr, roke*; тоді як у XXI столітті залишилася одна лексема *rawk* на позначення поняття туман і мряка водночас.

Аналізуючи лексичний склад тематичної групи «Природа: Флора та Фауна» на позначення понять пов'язаних із назвами птахів ми помітили, що на відміну від діалектизмів XIX століття, в яких містилися лексеми на загальне позначення понять назви птахів, які щойно вилупилися (*gorpins*) у XXI столітті з'являються діалектизми на позначення понять дитинчат окремих птахів, наприклад, совеня (*ullett or ulloott*).

Лексична група, яка називає поняття видів риб та морських тварин не зазнала суттєвих змін, але є лексеми, які вийшли з ужитку: окунь (*bauk*), молоді омари (*ninny-cocks*); та з'явилися діалектизми на позначення таких

понять, як: тритон (*asker*), сом (*scarborough woof*). Імовірно це сталося внаслідок того, що популяція окремих видів скоротилася в той час, як інших – збільшилася.

Під час дослідження нашу увагу привернув той факт, що у лексичному складі йоркширського діалекту XIX століття превалювали діалектизми на позначення свійських тварин, що безпосередньо пов'язано із веденням господарства населенням графства. Натомість, у XXI столітті з'явилася велика кількість лексем на позначення диких тварин, наприклад, горностаї (*witheren or wrezze, fountart*), кріт (*mowdiwarp*), лисиця (*tod*) тощо. Що на нашу думку вказує на розвиток біологічної науки і, відповідно, у мові з'являються явища, які фіксують ці зміни.

Порівняльний аналіз лексичних груп назв комах вказує на те, що кількість лексичних одиниць у XXI столітті збільшилася, але в ужитку залишилися діалектизми на позначення понять бабка (*bullstang*), чорний жук (*blackclock*), сонечко (*cow-ladies or judy-cow* → *lady-cow, judycow*) тощо. Відповідники до лексеми на позначення у XIX столітті поняття жуки (*clocks*) розширилися. На нашу думку, цією лексемою могли послуговуватися називаючи і реалії, які у XXI столітті отримали власні діалектизми на позначення комах: воша (*dicky*), щипавка (*forkin`-robin, twinge, twitchbell*), довгоніг (*jenny-spinner*), овеча воша (*kedd*), блоха (*lop*).

Природною рослинністю Британських островів є тайгові і змішані ліси з переважанням в них сосен, дубів і берез на півночі. В горах переважаючими деревними породами є дуб, береза й бук, а верхній пояс гір зайнятий луками, верещатниками і торфовищами. Через діяльність людини ліси значно порідшали і перетворилися в рідколісся і зони дикої або напівдикій рослинності, химерно розкидані серед рівних оброблених полів. В регіоні переважає культурний ландшафт, представлений луками і полями.

Відповідних змін зазнав і лексичний склад йоркширського діалекту, де на відміну від лексем XIX століття, в яких знайшли відображення поняття на позначення назв пов'язаних із рослинністю лісистій місцевості: живопліт

(*brummels or bummelkites, buckhead*), шипшина (*cattijugs*), папороть (*breckons or brakens*), шишки (*chats*) тощо, у XXI столітті наповнення лексики даної тематичної групи зазнало змін: з'явилися діалектизми, що відображають наслідки господарської діяльності людини і зміни у складі флори графства Йоркшир: *carr* – «болотистий ліс»; *goosegogs* – «аґрус»; *ing* – «заплавні луки»; *ivin* – «плющ»; *ling* – «верес»; *lug* – «колос»; *marrish* – «болотистий»; *moss* – «трясовина»; *paigle* – «первоцвіт»; *palm* – «верба з сережками»; *renny-tails* – «наперстянка»; *simmeron* – «дика примула»; *tusky* – «ревінь»; *widdy* – «верба».

Отже, порівняльний аналіз лексичного складу діалектизмів на позначення флори та фауни двох історичних зрізів XIX та XXI столітті, дає нам можливість висунути гіпотезу, що збільшення кількості лексичних одиниць цієї групи у XXI столітті зумовлене розвитком біологічної науки і господарської діяльності людини та пов'язаними з цими процесами відповідними змінами в лексичному складі діалектної мови для номінації нових реалій.

Лексико-семантичний порівняльний аналіз мовного матеріалу засвідчив, що з одного боку лексичний склад йоркширського діалекту зазнав змін, на жаль у деяких тематичних групах лексики втрапилася синонімія, як показник багатства діалектного мовлення, але з іншого – сам діалект не зазнав розмиття, залишився актуальним у даному регіоні, адже на зміну лексемам, що вийшли з ужитку, прийшли нові, на позначення інших реалій, притаманних сучасності.

ВИСНОВКИ

Відповідно до поставленої мети у роботі досліджено теоретичні питання діалектології, розглянуто лінгвістичну сутність територіально-обумовлених варіантів мов у XIX та XXI столітті на території Англії, їх типологію та відмінність. Також було виявлено особливості регіональної ідентичності діалектоносіїв у контексті загальнонаціональної картини світу.

Узагальнюючи проаналізований теоретичний матеріал, зазначаємо, що специфіка сучасних діалектних систем відрізняється синергетичним співіснуванням двох складових: стійкістю та консерватизмом системи (існування архаїчних форм, історизмів та усталеності мовних форм) та гнучкістю й відкритістю у відношенні запозичень.

Незважаючи на те, що сучасні діалекти характеризуються як фрагментарні (діалектизми, які закріплені у словниках, не відображають весь мовний репертуар діалектоносіїв, а фіксують лише ті особливості, які відрізняються від літературної мови), діалект актуалізує соціорегіональну ідентичність та вербалізує вузько соціорегіональні реалії, відображає регіональну ідентичність мешканців певних територій, матеріали їх духовної культури, особливість світосприйняття та навколишнє середовище, в якому вони живуть.

Лінгвістичні особливості діалектних систем на різних етапах їхнього розвитку відображають соціокультурну специфіку регіонів. Аналіз діалектної лексики та фразеології дозволяє простежити зміну культурних цінностей та способу життя діалектоносіїв на різних етапах розвитку суспільства.

Історія формування і розвитку йоркширського діалекту нерозривно пов'язана з історичними подіями, що відбувалися на території графства Йоркшир в різні періоди часу. На початку розвитку його лексичний склад інкорпорував кельтські, латинські та скандинавські елементи, які відображають загалом побут, предмети буття, які оточують діалектоносіїв.

Ключовим моментом для формування соціокультурної ідентичності мешканців графства стала урбанізація та особливості економічного розвитку регіону, а саме розвиток сільського господарства, гірничо-видобувної, металургійної та текстильної промисловостей.

За результатом практичного аналізу було створено корпус культурно-обумовленої лексики йоркширського діалекту у XIX та XXI століттях загальним обсягом в 517 одиниць (210 у XIX та 307 у XXI ст.), який був поділений на 5 груп – побутова лексика, соціальна та професійна лексика, сільське господарство, явища природи, природа: флора та фауна.

Семантичний аналіз побутової лексики йоркширського діалекту показав, що вона є достатньо розвиненою у XIX столітті та залишається такою у XXI. Крім того, спостерігається поповнення її лексичної системи за рахунок появи нових слів, що позначають нові реалії. В той же час простежується скорочення окремих семантичних груп у зв'язку з заміщенням діалектизмів унормованою лексикою, зокрема, тими словами, що позначають поняття та номінують побутові предмети, які більше не використовуються, наприклад, вогнегасник для свічки, шило, паливні палички, горнятко для каші тощо.

Тематична група спеціальної та професійної лексики також зазнала змін. Це пов'язано з прогресом, та, як наслідок, зі змінами у професійній зайнятості людини, популяризацією серед населення регіону нових професій та витісненням архаїчних, споконвіку традиційних для даного регіону видів діяльності, які втратили актуальність у XXI столітті. Зокрема до вжитку ввійшли слова на позначення інших понять професійної діяльності та робочих місць (конферансьє, шахтар, людина, яка рухає баржу через вузький канал), лексика на позначення поняття часу для відпочинку працівників (час на відпочинок пожежника, ланч шахтаря). Окремі лексеми набули іншої семантики (купець – дилер).

Тематична група «Сільське господарство» залишила слова пов'язані з назвою тварин, але змінилася завдяки автоматизації виробничих процесів та впливу літературної мови. Так, в діалектному мовному репертуарі з'явилися

слова, які номінують наступні поняття: кошара, плуг, лава для вбивства свиней, опудало тощо. Крім того, зужується кількість синонімів, наприклад, з 4 лексем на позначення поняття корівник у XIX столітті, у XXI столітті залишається лише одна.

В тематичній групі «Явища природи» не було виявлено суттєвих трансформацій, бо не було причин для появи або змін у навколишньому середовищі для вербалізації нових явищ. Однак, виявлено скорочення синонімічних рядів: наприклад у синонімічному ряді на позначення поняття «туман» з трьох значень у XIX столітті залишилось у XXI столітті лише одне.

Тематична група «Природа: флора та фауна» залишає найменування традиційних для даної кліматичної зони природних об'єктів. Але було виявлено збільшення лексем для нових, споконвічно не притаманних для цієї кліматичної зони назв флори та фауни. Наприклад, тритон, сом, лисиця, кріт, щипавка, довгоніг, овеча воша, блоха, глід, верба, плющ, колос тощо. Також знаходять вербалізацію кліматичні зміни, та негативний вплив людини на природу, що призвело до появи нових діалектизмів, таких як: болотистий ліс, заплавні луки, трясовина.

Таким чином регіональна ідентичність діалектоносіїв, яка вербалізована лексичними одиницями йоркширського діалекту змінилася з XIX до XXI століття. У XIX столітті соціокультурний портрет діалектоносіїв – це люди з нижчого прошарку суспільства, селяни, ремісники, торговці, риболови. Специфіка їх занять повною мірою відображена в мовленні, яке складалось із лексем, що пояснювали здебільшого предмети матеріального світу навколо них: насінневий кошик, коса, борозниста земля, медове пиво, ель, димохід, паливо для вогню, вогнегасник для свічки, сільські манери, дерев'яна киянка тощо. Також присутні лексеми на позначення понять професій: купець, торговець конями, виробник мотузок, колектор ставок.

У XXI ст. аналіз діалектизмів дозволяє стверджувати, що культурно значимі концепти регіону змінилися. Із розвитком промисловості більша частина носіїв діалекту, здобувши спеціальні знання перейшли від

сільськогосподарської діяльності до робітничого класу. З'явилися нові професії: конферансьє, людина, яка рухає баржу через вузький канал, шахтар. Відповідно лексичний склад доповнився діалектизмами, які стосуються професійної діяльності населення: плита або скляна панель, трап, металева шпилька для армування підошви взуття для мінімізації зносу. Із благоустроєм житла та покращення побутових умов пов'язані такі поняття, як гараж, комора, туалет, раковина, злив тощо. Про розвиток освіченості населення говорить розширення лексики на позначення флори й фауни: тритон, сом, совенята, горностай, кріт, лисиця, щипавка, довгоніг, блоха, воша, овеча воша. У ході втручання людей в природу задля власної вигоди відбулися зміни у рослинному світі регіону, лісиста місцевість змінилася на луки, поля, болота, верещатники.

У цілому, незважаючи на те, що діалектна лексика графства Йоркшир і зазнала скорочення та суттєвих змін з XIX до XXI століття, та все ж не втратила своєї регіональної ідентичності, оновилася, не злилася з унормованою мовою та продовжує своє існування і розвиток.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

СПИСОК ТЕОРЕТИЧНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Азарова Л. Є. Українське ділове мовлення. Вінниця : ВНТУ, 2007. 230 с.
2. Антошкіна Л., Красовська Г., Сигеда П., Сухомлинов О. Соціолінгвістика : навчальний посібник. Донецьк : ТОВ «Юго-Восток Лтд», 2007. 360 с.
3. Алефиренко Н. Ф. Лингвокультурология. Ценностно-смысловое пространство языка : учебное пособие. Москва : Флинта, Наука, 2010. 224 с.
4. Аракин В. Д. История английского языка. Москва : Просвещение, 1985. 256 с.
5. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов. Москва : Советская Энциклопедия, 1966. 606 с.
6. Бадмаев В. Н. Национальная идентичность: дискурс и социальная практика. Москва : Элиста, 2002. 112 с.
7. Бахаева Т. Ю. Устойчивые сочетания в русских говорах южных районов Красноярского края : дис. ... канд. фил. наук : 10.02.01. СПб, 2005. 225 с.
8. Белякова С. М. Образ времени в диалектной картине мира (На материале лексики и фразеологии русских старожильческих говоров юга Тюменской области) : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01. Екатеринбург, 2005. 354 с.
9. Березин Ф. М. История лингвистических учений. Москва : Высшая школа, 2005. 304 с.
10. БСЭ – Большая Советская Энциклопедия. Москва : Советская Энциклопедия, 1972. 592 с.

11. Бруннер К. История английского языка. Москва : Физматлит, 2003. 272 с.
12. Брысина Е. В. Этнолингвокультурологические основы диалектной фраземики Дона : автореф. дис. ... д-ра филол. наук : 10.02.01. Волгоград, 2003. 543 с.
13. Буслаев Ф. Русские пословицы и поговорки, собранные и объясненные. Москва : Типография А. Семена, 1954. 176 с.
14. Васюченко Г. А. Історія англійської мови. Дніпропетровськ : ДАУБП, 2001. 214 с.
15. Вейсгербер Л. Родной язык и формирование духа. Москва : Едиториал УРСС, 1993. 232 с.
16. Влахов С., Флорин С. Непереводимое в переводе. Москва : Международные отношения, 1980. 343 с.
17. Ганич Д. І. Словник лінгвістичних термінів. Київ : Вища школа, 1990. 360 с.
18. Головнева Е. В. Региональная идентичность как форма коллективной идентичности и ее структура. *Лабиринт. Журнал социально-гуманитарных исследований*. 2013. №5. С. 42-50.
19. Гриценко П. Ю. Говір. Київ : «Українська енциклопедія» імені М. П. Бажана, 2007. 397 с.
20. Гумбольдт В. Ф. Избранные труды по языкознанию. Москва : Прогресс, 1984. 400 с.
21. Данильян О. Г., Тараненко В. М. Філософія : підручник. Харків : Право, 2012. 312 с.
22. Сльмслев Л. Прологомены к теории языка. Москва : Издательство КомКнига, 2006. 208 с.
23. Жаде З. А. Региональная идентичность с точки зрения политики. *Вестник Адыгейского государственного университета*. 2006. №4. С. 95–100.

24. Живіцька І. А. Мовна картина світу як відображення реальності. *Філологічні студії* : Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету. 2010. №4. С. 20–25.
25. Жовніренко Я. Г. Визначення терміна мовна ситуація в лінгвістичній енциклопедичній літературі. *Вісник Дніпропетровського університету*. Серія : Мовознавство. 2013. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/vdumo_2013_21_19%283%29__11 (дата звернення : 27.07.2020).
26. Загнітко А. П. Лінгвокультурологія : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Вінниця : ДонНУ імені Василя Стуса, 2017. 287 с.
27. Заремська І. М. Мовна картина світу як об'єкт лінгвістичних досліджень. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Серія 10 : Проблеми граматики і лексикології української мови. 2011. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_10_2011_7_90 (дата звернення : 02.08.2020).
28. Ильиш Б. История английского языка. – Москва : Высшая школа, 1968. 418 с.
29. Каминская Т. Л. Медийная личность ученого в Фейсбуке и идентичность. *Российская пиарология-3: тренды и драйверы. Сборник научных трудов в честь профессора В. Н. Степанова*. СПб : Санкт-Петербургский государственный экономический университет, 2017. С. 50-53.
30. Карлова В. А. Диалектный состав древнеанглийского языка и его реликты в письменных памятниках и поэтических произведениях. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. 2017. №15. С. 96–103.
31. Комиссаров В. Н., Рецкер Я. И., Тархов В. И. Пособие по переводу с английского языка на русский. Москва : Издательство литературы на иностр. яз., 1960. 176 с.

32. Котенко Я. В. Локальна ідентичність як умова розвитку об'єднаних територіальних громад (навчальний модуль). Київ : ІКЦ «Легальний статус», 2016. 44 с.
33. Котенко Я. В., Ткачук А. Ф. Локальна ідентичність і об'єднані територіальні громади (видання друге, виправлене та доповнене). Київ : ТОВ «Видавництво «ЮСТОН», 2018. 56 с.
34. Кузько П. В. Діалектна німецькомовна картина світу : культуролінгвальний аспект дослідження. *Нова філологія*. 2011. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Novfil_2011_44_58 (дата звернення : 02.08.2020).
35. Лафарг П. Язык и революция. Москва : Academia, 1930. 100 с.
36. Лужаница Е. И. Генезис городских диалектов северо-востока Англии (на материале тайнсайдского английского) : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04. Запорожье, 2011. 252 с.
37. Маковский М. М. Английские социальные диалекты (онтология, структура, этимология). Москва : Высшая школа, 1982. 135 с.
38. Малюга Н. М. Соціокультурний компонент у змісті шкільної мовної освіти (Проблеми взаємодії мови і культури, мови і суспільства). 2020. URL : <https://kdpu.edu.ua/ukrainskoi-movy/zahalna-informatsiia/novyny-ta-oholoshennia/11800-sotsiokulturnyy-komponent-u-zmist-shkilnoyi-movnoyi-osvity-problemy-vzaiemodii-movy-i-kultury-movy-i-suspilstva.html> (дата звернення : 28.06.2020).
39. Масенко Л. Нариси з соціолінгвістики. Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2010. 243 с.
40. Маслова В. А. Лингвокультурология. Москва : Издательский Центр «Академия», 2001. 208 с.
41. Матезиус В. О необходимости стабильности литературного языка. Москва : Едиториал УРСС, 1987. 381 с.
42. Матузкова Е. П. Идентичность как объект изучения лингвистики: проблематика и перспективы. *Записки с романо-германской школы*. Острог. 2012. Вип. 28. С. 90-97.

43. Нагорна Л. П. Соціокультурна ідентичність : пастки ціннісних розмежувань. Київ : ШІЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2011. 272 с.
44. Нідзельська Ю. М. Актуальні проблеми лінгвокультурології : Навчально – методичний посібник. Житомир : Житомирський державний університет імені Івана Франка, 2014. 84 с.
45. Осипов П. І. Проблеми міжкультурної комунікації в контексті теорії та практики навчання. *Тези до міжвузівської конференції*. 1999. С. 207–209.
46. Паморозская Н. И. Роль слов-реалий в создании культурного фона художественного произведения. *Вестник Тверского государственного университета*. 1990. №2. С. 59–62.
47. Потебня А. А. Мысль и язык. Киев : СИНТО, 1993. 192 с.
48. Приходько А. М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики. Запоріжжя : Прем'єр, 1975. 332 с.
49. Сепир Э. Избранные труды по языкознанию и культурологии. Москва : Прогресс : Универс, 1993. 656 с.
50. Солнцев В. М. Вариативность как общее свойство языковой системы. *Вопросы языкознания*. 1984. №2. С. 31–42.
51. Степанов Ю. С. Основы общего языкознания. Москва : Просвещение, 1975. 304 с.
52. Телия В. Н. Первоочередные задачи и методологические проблемы исследования фразеологического состава языка в контексте культуры. *Фразеология в контексте культуры*. Москва : Языки русской культуры, 1999. №2. С. 152-158.
53. Телия В. Н. Русская фразеология. Семантический аспект, прагматический и лингво-культурологический аспекты. Москва : Школа «Языки русской культуры», 1996. 284 с.
54. Толстой Н. И. Язык и народная духовная культура. Очерки по славянской мифологии и этнолингвистике. Москва : Языки славянской культуры, 1995. 483 с.

55. Федоров М. Л. Художній переклад: проблеми відтворення авторського задуму. *Наукові записи*. № 85. 2008. С. 72–74.
56. Юнацька А. Б. Вербалізація національного характеру : кореляція мови і культури. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2011. С. 50–53.
57. Языкова Е. В. Интерпретация текста и проблемы художественного перевода. Уфа : РИО Госкомиздата БАССР. 1990. С. 199–200.
58. Ярцева В. Н. История английского литературного языка IX – XV вв. Москва : «НАУКА», 1985. 247 с.
59. Ярцева В. Н. Лингвистический энциклопедический словарь. Москва : Советская Энциклопедия, 1990. 685 с.
60. Ярцева В. Н. Развитие национального литературного английского языка. Москва : Наука, 1969. 286 с.
61. Baugh A.C., Thomas Cable. *History of English Language*. London : Routledge, 1993. 448 p.
62. Borchers M. Exploring the Old French Influence on Middle English Prepositional Constructions: A Phraseological Investigation of *at need* and *in need*. *Journal of Language Contact*. №4. 2011. P. 92–105.
63. Brook G.L. *English dialects*. New York : Oxford, 1965. 323 p.
64. Kellet A. *The Yorkshire Dictionary of Dialect. Tradition and Folklore*. West Yorkshire : Smith Settle, 1994. 240 p.
65. Leith D. *A Social History of English*. London : Routledge & K. Paul, 1983. 312 p.
66. Leith D. *The origins of English*. London : Routledge & K. Paul, 1996. 348 p.
67. Loyn R. *Anglo Saxon England and the Norman Conquest*. London : Longmans, 1962. 422 p.
68. Mugglestone L. *The Oxford History of English*. *Oxford University Press*, 2006. 504 p.

69. Makkai A. *Idiom Structure in English*. – Hague : Mouton, 1972. – 371 p.
70. Milroy J: *The history of English in the British Isles. II Language in the British Isles*. Cambridge: Cambridge University Press, 1985. p. 5–31.
71. Morris R.W. *Yorkshire through Place Names*. Newton Abbot : David & Charles, 1982. 224 p.
72. Mugglestone L. *Talking Proper. The Rise of Accent as Social Symbol*. Oxford : Oxford University Press, 1995. 368 p.
73. Orton H., Sanderson Si, Widdbwsen J. *The Linguistic Atlas of England*. London : CroomHelin, 1978. 460 p.
74. Skeat W. W. *English dialects from the eighth century to the present day*. Cambridge : lulu.com, 2011. 154 p.
75. Strang B. M. H. *A History of English*. London : Methuen, 1970. 453 p.
76. Trudgill P. *Dialects*. London : Routledge, 1994. 80 p.
77. Trudgill P. *The Dialects of England*. Oxford : Basil Blackwell, 1990. 154 p.
78. Trudgill P. *English Accents and Dialects*. London : Routledge, 1979. 224 p.
79. Waddington Feather J. *The Yorkshire Dialect*. Clapham : Feather Books, 1970. 100 p.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

80. Maskill L. *Yorkshire Dailect*. Sheffield : Bradwell books, 2013. 80 p.
81. Robinson F. K. *A Glossary of Yorkshire Words and Phrases Collected in Whitby and the Neighbourhood with Examples of Their Colloquial Use, and Allusions to Local Customs and Traditions*. London : John Russell Smith, 1855. 208 p.

SUMMARY

The thesis presents the study of socio-cultural identity of Yorkshire dialect speakers based on the lexical features of Yorkshire dialects in the XIX and XXI centuries on the material of 2 dictionaries.

The work is aimed at the identifying and transformation of socio-cultural features of the regional identity of the inhabitants of Yorkshire.

The analysis showed that the specificity of modern dialect systems is characterized by the synergetic coexistence of two components: the stability and conservatism of the system and flexibility and openness in relation to borrowings and innovations. Modern dialects actualize socio-regional identity and verbalize narrow socio-regional realities, reflect the regional identity of the inhabitants of certain territories. The created corpus of culturally significant lexical units of Yorkshire dialect shows that the regional identity of Yorkshire dialect speakers changed from the XIX to the XXI century. Its essence reflects changes in the socio-economic life of the region and the country in general. Despite the reduction and change of the dialect vocabulary of Yorkshire from the XIX to the XXI century it has not lost its regional cultural significance, moreover, it has been renewed and synergistically continues to coexist with the standard language.

***Key-words:** borrowings, assimilation, language contact, classification, regional dialect, Germanic (Anglo-Saxon) dialects, Essex dialect, Sussex dialect, Northumbrian dialect*

**Декларація
академічної доброчесності
здобувача ступеня вищої освіти ЗНУ**

Я, Руденко Ольга Максимівна, студентка 2 курсу, заочної форми навчання, факультету іноземної філології, спеціальність філологія, освітньо-професійна програма Мова і література(англійська), адреса електронної пошти o.rudenko96@gmail.com,

- підтверджую, що написана мною кваліфікаційна робота на тему «Лексичні та фразеологічні одиниці йоркширського діалекту ХІХ та ХХІ століть: лінгво-соціокультурний аспект» відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, що визначені у ст. 42 Закону України «Про освіту», зі змістом яких ознайомлений/ознайомлена;

- заявляю, що надана мною для перевірки електронна версія роботи є ідентичною її друкованій версії;

- згодна на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної доброчесності у будь-який спосіб, у тому числі за допомогою Інтернет-системи, а також на архівування моєї роботи в базі даних цієї системи.

Дата _____

Підпис _____

ПІБ (студент) _____